

บทที่ 3

การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามทฤษฎีหลักจรรยา 15 วิชา 8 ที่ปฏิบัติในกลุ่มชาวโศกมองตามกรอบบูรณาการของกลุ่ม Ken Wilber

ในบทที่ 3 นี้มีการศึกษาวิจัยใน 3 ประเด็น ได้แก่

3.1 ภาพรวมของการพัฒนาที่เหมาะสมในยุคปัจจุบัน

3.2 การสำรวจงานวิจัยชาวโศกและการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.3 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาของชุมชนชาวโศกตามทฤษฎีหลักจรรยา 15 วิชา 8 ตามกรอบจุดภาคของจตุรภาค

อันมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อ ดังนี้

3.1 ภาพรวมของการพัฒนาที่เหมาะสมในยุคปัจจุบัน

โลกพัฒนาจากยุคทันสมัย (modern) ที่เริ่มจากคริสต์ศตวรรษที่ 16 – 19 เข้าสู่ยุคหลังทันสมัย (postmodern) ที่เริ่มจากคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถึงปัจจุบัน โดยศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่เปลี่ยนผ่านที่ปฏิเสธโครงสร้างระบบและคุณค่าต่าง ๆ ทั้งหมดของยุคทันสมัย แต่ไม่เสนององค์ความรู้ใหม่ จึงนำสู่การหาคำตอบใหม่ อันจะพึงมีในยุคดังกล่าว ในซีกโลกตะวันตกจึงเกิดกลุ่มมากมาย แต่ส่วนใหญ่เป็นการตั้งคำถามกับองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่มีคำตอบชัดเจนแน่นอน กลุ่มของ Ken Wilber (2000) ซึ่งพยายามอธิบายว่าคำตอบของทุก ๆ คนในยุคทันสมัยนั้น ล้วนถูกต้อง แต่ถูกเพียงส่วนเดียว ก่อนหน้านั้นอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ก็ได้พยายามคิดสร้างทฤษฎีทางกายภาพที่ครอบคลุมทุกทฤษฎีที่เรียกว่า Grand Theory ได้มีนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของอังกฤษในยุคเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลกใน ค.ศ.1930 ชื่อจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) เพื่ออธิบายการทำงานของระบบเศรษฐกิจโดยรวมเรียกว่า ทฤษฎีทั่วไป หรือ General Theory แนวคิดเหล่านี้นำมาสู่การนำเสนอของ Ken Wilber (2000) ในสิ่งที่เรียกว่า ทฤษฎีของทุกสรรพสิ่ง (Theory of Everything) และ Laszlo (2006) เสนอแนวคิดกระบวนทัศน์ใหม่ในแนวทางของทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) เป็นต้น

ธีรยุทธ บุญมี (พ.ศ. 2547 “ในความคิดหลังตะวันตก” : 70) เสนอว่า สำหรับโลกตะวันออกที่ผ่านยุคล่าอาณานิคม ยังมีลักษณะพิเศษของการปลดแอกการครอบงำทางภูมิปัญญาเก่า

เป็น post westernization ด้วยซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (พ.ศ. 2539 ใน “จะอยู่เป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปนำเขา”) ย้ำว่าในยุคโลกาภิวัตน์นั้น การที่ประเทศกำลังพัฒนาในโลกตะวันออกซึ่งรวมทั้งประเทศไทย ถ้าต้องการพัฒนาไปในแนวทางเดียวกันกับโลกตะวันตกต้องรู้เท่าทันเขาและขึ้นไปนำเขา ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้อีกฝักรู้จักใจและปัญญาด้วยหลักความรู้ของพุทธธรรมจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ (พ.ศ. 2546 ในมนุสธรรม : 21) เน้นว่า พุทธบริษัทต้องเห็นชัดศุขัญญาธรรมไม่ให้เกิดการเลอะเลือนได้ ให้เห็นชัดว่าความว่างคือศุขัญญา นั้นแหละ คือว่างจากกิเลสว่าเป็นตัวตนว่ากิเลสเป็นของตน ซึ่งสามารถเรียนรู้อีกฝักรู้จักปฏิบัติมีผลได้จริงแม้ในยุคกาลปัจจุบัน

ในบทสัมภาษณ์พิเศษของ “อนุช อภาภิรม บางคำถามในปัจจุบันถึงอนาคตในศตวรรษที่ 21” จากนิตยสาร GM เดือนเมษายน 2552 ได้เขียนถึงอนาคตที่พึงประสงค์จากองค์กรยูเนสโก ดังนี้

“...องค์กรสหประชาชาติ ได้สร้างสำนักงานโครงการแห่งสหประชาชาติขึ้น เพื่อติดตามการปฏิบัติให้ลุล่วงตามคำประกาศแห่งศตวรรษขององค์กรสหประชาชาติ (United Nation Milenium Declaration) เพื่อนำโลกไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์...ได้แก่

- (1) จงสร้างสันติภาพและยึดมั่นในหลักการการแก้ไขปัญหอย่างสันติ
- (2) จงเป็นประชาธิปไตย...ที่มาจากประชาชนที่หลากหลายอย่างแท้จริง
- (3) จงสร้างความเป็นธรรม แม้เป็นสิ่งที่ทำยากและอาศัยเวลานานที่สุด
- (4) จงสร้างความเป็นพลูทธ์ (มีผู้เสนอว่ามนุษย์ยังก้าวหน้าไปอีกยาวไกล ด้วยอารยธรรม 3 ระดับ คือ ระดับหนึ่งมนุษย์ใช้พลังงานทั้งหมดในโลก ระดับที่สอง มนุษย์ใช้พลังงานจากดวงอาทิตย์ได้โดยตรงและระดับที่สามมนุษย์ใช้พลังงานจากดาวทั้งหลายในกาแล็กซี่) ให้กับมนุษยชาติ

(5) จงประสาน อดีต ปัจจุบัน อนาคต อย่าให้อดีตครอบงำปัจจุบัน อย่าให้ผลได้ในปัจจุบันครอบงำผลได้ในอนาคต และอย่าให้อนาคตก่อความกังวลในปัจจุบันมากเกินไป...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ผู้ได้รับยกย่องจากองค์การสหประชาชาติ ในการประชุมครั้งที่ 10 ของ UNCTAD (United Nation Conference on Trade and Development) ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 2000 ในฐานะที่เป็น “กษัตริย์นักพัฒนา” (The Developer King) จากการนำพาประชาชนชาวไทยพัฒนาประเทศ ฝ่าฟันความยากลำบาก และวิกฤตผันผวน มากมายมายาวนานกว่า 5 ศตวรรษ จึงทำให้องค์กรสหประชาชาติ (UNDP) ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (UNDP Human Development Livetime Achievement Award) นอกจากนี้ พระองค์ยังได้รับรางวัลผู้นำโลกด้านทรัพย์สินทางปัญญา (WIPO Global Leader Award) เป็นบุคคลแรกของโลก เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2552 รางวัลทั้งหมดเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่สะท้อน

พระอัจฉริยภาพของพระองค์ให้ปรากฏในระดับโลก เพื่อที่จะทำให้ผู้สนใจมีโอกาสศึกษาเพิ่มเติม ในรายละเอียดขององค์ความรู้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ประมวลรวมอยู่ในหลักของปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ถูกนำเสนอต่อที่ประชุมสหประชาชาติโดยนายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และได้เรียกร้องการร่วมมือจากนานาชาติในเดือนกันยายน 2552 ที่ผ่านมา โดยมีเนื้อหาสาระหลักของเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนิน ไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้อง อาศัยความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ มีปัญญาและ รอบคอบเพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกเป็นอย่างดี”

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติประมวลและกลั่นกรอง จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานในโอกาส ต่าง ๆ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายต่อไป อ้างอิงจาก ดร.พิศิษฐ์ ใจทัยกิจ (2551), 209 คำสอนพ่อ เศรษฐกิจพอเพียง ข้อ 208 : 243)

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่ เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...” (พระบรมราโชวาท พระราชทานผ่านทางมูลนิธิชัยพัฒนา จากคำฟอสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (2552 : 4)

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึง มีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ในกาลานี้ เมื่อเท่าไร 20 - 24 ปี เมื่อปี 2517 ถึง 2541 ก็ 24 ไร่ไหม วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะไปปฏิบัติ ให้พอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานี้ ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมโนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงก็หมายความว่ามิกินมืออยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็หมายความว่าอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง”

(พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดา พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541 : 9)

“...ธรรมะในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนที่แสดงสัจธรรม ความแท้จริงของสภาวะธรรมทุกสิ่ง ดังนั้น ถึงหากสังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ก็ไม่เกินไปกว่าที่ชาวพุทธจะพิจารณารู้เท่าทันได้ เมื่อได้ปฏิบัติอยู่ในธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยถูกต้องมั่นคงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสังคมก็ไม่ใช่เหตุที่ควรวิตกอีกต่อไป...”

(พระบรมราโชวาท พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมใหญ่ สมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร วันที่ 14 ธันวาคม 2534, อ้างอิงจาก ข้อ 77 : 94)

ผู้วิจัยเห็นว่า การนำเสนอปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อชาวโลก สามารถนำเสนอด้วยวิธีการดำเนินชีวิตประจำวันในรูปแบบของชุมชน เป็นหน่วยวัดระดับชุมชนที่เป็นรูปธรรมให้ชาวโลกได้เห็นประจักษ์ ตัวอย่างหนึ่งของชุมชนที่มีอยู่หลากหลาย แต่มีระดับความเข้มข้นสูง ได้แก่ชุมชนปฏิบัติธรรมชาวอโศก ที่มีพัฒนาการยาวนานกว่า 4 ทศวรรษ ได้มีการฝึกฝนขัดเกลาจิตใจให้ลดน้อยลง จึงเป็นวิธีการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังที่ ศ.ดร.อภิรักษ์ พันธเสน ในฐานะหัวหน้าคณะทำงานวิชาการ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวถึงชาวอโศกในฐานะที่เป็นตัวอย่างของการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนไว้ในบทสรุปรายงานการศึกษานโยบายค้ำคูณและรายงานวิเคราะห์ดัชนีชี้วัดและรายงานภาวะเศรษฐกิจและสังคมตามผลการศึกษาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โครงการศึกษาวิจัยเพื่อทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจสังคมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยคณะทำงานวิชาการสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอต่อสำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเมื่อเดือน สิงหาคม 2550 หน้า 29 ในหัวข้อ “การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน” ความว่า “ในภาพรวมพบว่าในทั่วทุกภาคในประเทศไทยมีชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก ชุมชนส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมกันอย่างถ้วนหน้า มีชุมชนอยู่น้อยมากที่ไม่ยอมให้ระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมเข้าไปมีอิทธิพลในชุมชนของตนเลย คือ ชุมชนของชาวสันติอโศก ซึ่งค่อนข้างจะแปลกแยกจากชุมชนส่วนใหญ่ เพราะเน้นการสร้างจิตสำนึกและการมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายแบบเข้มข้นมากสำหรับชุมชนส่วนใหญ่ หากชุมชนใดสามารถสร้างภูมิคุ้มกันขึ้นได้ ชุมชนนั้นก็จะสามารถสกัดกั้น

ระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมได้ในระดับหนึ่ง ” ดังจะมีข้อมูลเพิ่มเติมจากการสำรวจงานวิจัยของชาวอโศกในข้อ 3.2 ต่อไป

3.2 การสำรวจงานวิจัยชาวอโศกและการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอโศก มีจำนวนมากมาย สุวิดา แสงสีหนาท (2549) เห็นว่าสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มที่หนึ่ง งานวิจัยที่ศึกษาชุมชนชาวอโศกในลักษณะขบวนการใหม่ทางศาสนา เป็นงานวิจัยในช่วงเริ่มก่อตั้งจนถึงครั้งแรกของพุทธทศวรรษ 2530 เป็นการเปรียบเทียบขบวนการใหม่ เช่น สวณโมกษ์ (ปัญญา) ธรรมกาย (สมาธิ) สันติอโศก (ศีล)

กลุ่มที่สอง งานวิจัยที่ศึกษาชุมชนชาวอโศกในลักษณะชุมชนชาวพุทธในอุดมคติที่นำเสนอในภาพรวม หลักปรัชญาแนวคิด วิถีปฏิบัติ แสดงความเป็นชุมชนศาสนาคติสุขที่เป็นจริงในยุคกระแสทุนนิยมเขี้ยวกราก เช่น สมบัติ จันทรวงศ์ (2531) มีตัวอย่างเป็นจริงของบุคคลทางธรรม ตั้งแต่พระโพธิรักษ์ คณะนักบวช ชูชาวอโศกเป็นสังคมตัวอย่าง ชาวอโศกมีหลักธรรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติจนการยึดติดกับเงินในกระแสทุนนิยมไม่ใช่สาระสำคัญในวัฒนธรรมพื้นฐานที่ค้ำจุนระบบการดำรงชีวิตของชาวอโศก

กลุ่มที่สาม งานวิจัยที่ศึกษาชุมชนชาวอโศกในลักษณะเป็นชุมชนตัวอย่างในมิติใดมิติหนึ่ง ในช่วงทศวรรษ 2540 เช่น เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนพึ่งตนเอง ชุมชนเข้มแข็ง

จูเลียนา เอสเซน (ESSEN, 2005) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันเจาะลึกในการพัฒนา 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ที่ไม่เดินตามแนวคิดตะวันตกที่สะสมบริโภคนิยม สะดวกและความฟุ่มเฟือยทางวัตถุ ชาวอโศกเดินแนวทางพัฒนาที่ถูกต้องและประสบความสำเร็จในคุณภาพชีวิต

สุวิดา ทำวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา: ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย” มีบทสรุปการประยุกต์สู่การพัฒนาแนวทางเลือกสำหรับสังคมไทยว่า สมณะโพธิรักษ์เลือกการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้รูปแบบชุมชน “สังฆะ” ของพระพุทธเจ้า ที่มีพุทธบริษัท 4 สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคต่าง ๆ ของไทย คำสอนของสมณะโพธิรักษ์จะอ้างอิงได้ในพระไตรปิฎกทั้งพระวินัยและพระสูตร ที่พากลับสู่หลักเดิมแท้ของพุทธ นับเป็นยุทธศาสตร์ที่ทำให้มีการโต้เถียงได้ยาก สมณะโพธิรักษ์ยังเลือกเอาส่วนดีของเถรวาทที่ขัดเกลากิเลสตนเองอย่างเป็นขั้นตอนชัดเจนมาบูรณาการกับแนวคิดของมหายานที่มุ่งช่วยสังคมโลกสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงให้เห็นถึงประโยชน์ของพุทธธรรมที่มีต่อสังคม

การพัฒนาทางเลือกแนวพุทธวางอยู่บนกระบวนทัศน์ของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ

(1) มองโลกและสังคมแบบพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในวิวัฒนาการ

(2) การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 2 ทาง คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนลึกของมนุษย์หรือจิตสำนึก (conscious) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมและการจัดองค์กรของสังคมและ

(3) การจัดระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับจริยธรรมจิตสำนึกของมนุษย์อันเป็นเรื่องของ ضمมและศีลธรรม (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543) การพัฒนามนุษย์ที่เน้นการเปลี่ยนระดับกระบวนการทัศน์หรือปรัชญา จึงครอบคลุมการพัฒนาในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ธรรมชาติ โดยเน้นความสำคัญอย่างยิ่งที่การพัฒนาจิตหรือจิตสำนึกของมนุษย์ที่สามารถอยู่เหนือกิเลสตัณหาได้จริง

ทิพวัล คงคำ (2551) ทำเรื่อง “การจัดการศึกษาที่สะท้อนแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาโรงเรียนสัมมาสิกขาสันตือโสภ” ได้เลือกงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและเปรียบเทียบกับระบบบุญนิยมในวิถีชีวิตของชาวอโศก ที่มีเอกลักษณ์เหมือนกันไม่ว่าชุมชนเมืองหรือชุมชนในชนบทที่ถือศีล 5 ละอบายมุข รับประทานอาหารมังสวิรัต อย่างเข้มแข็ง แสดงออกถึงวิถีชีวิตเรียบง่าย สมถะ ขยัน อ่อนน้อมถ่อมตน เสียสละ ไม่โลภ ไร้หลัก “บวร” (บ้าน – วัด - โรงเรียน) อย่างได้ผล ในงานวิจัยของจรัสเมือง ศิริวัฒนรักษ์ (2542); อัจฉริย์ทองคำเจริญ (2542) ฌัฐสมา วงษ์รักไทย (2548) ได้แสดงโครงสร้างพิเศษในความสัมพันธ์บุคคล 4 ระดับ คือนักบวช นักบริหาร นักบริการ นักผลิต (สุคัน ชาวหินฟ้า, 2549) โดยมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้บนเงื่อนไข 3 ประการ คือ การมีความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนที่แน่นแฟ้น สร้างปัจจัยการดำรงชีวิตพอเพียงพึ่งตนเองได้ โดยดำรงความอิสระในการทำงานจากกรอบของสังคมทุนนิยมได้ (กิตติพร สุนทรานุรักษ์, 2543)

ทิพวัล คงคำ เน้นย้ำตำแหน่งของสายกลาง ในมิติของสังคมทุนนิยมที่ดูรุ่งเรืองค่าของทางสายกลาง สู่ความหย่อนยานและประนีประนอมให้กับกิเลส อบายมุข และมอมเมาจนเกิดความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ในขณะที่ชาวอโศกตีความทางสายกลางตามหลักพุทธธรรมคือไม่ข้องแวะกับสิ่งที่ก่อให้เกิดกิเลส หรือไม่ใช้กิเลสเป็นเครื่องมือหรือเครื่องนำทางไปหาความสุขขณะเดียวกันก็ดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพทางสังคมที่ดี ไม่สุดโต่งไปสู่การทรมาณสังขาร เพราะแนวทางดังกล่าวจะทำให้จิตเจริญขึ้นตามที่สมณโพธิธิรภัยอธิบายว่าเป็นความมีอินทรีย์ 5 หรือธรรมที่กำหนดกิจให้จิตมีพลังคุณภาพมากขึ้น ประกอบด้วย ความเชื่อหรือศรัทธา ความเพียรหรือวิริยะ ความระลึกได้หรือสติ ความตั้งจิตมั่นหรือสมาธิและความรู้จริงและรอบรู้หรือปัญญา เจริญขึ้น จนพัฒนาเป็นอิทธิบาท 4 หรือธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะหรือความปรารถนาจะทำความดีเป็นมูลแล้ว เกิดเป็นความเพียรหรือวิริยะได้เอง เนื่องจากมีฉันทะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนจิตตะคือการใฝ่ใจในการทุ่มเทให้เป็นไปได้จริงและวิมังสา ไตร่ตรอง

ตรวจสอบ ทั้งหมดนี้ก็จะเป็นเรื่องง่ายเพราะทางสายกลางของชาวโศกเป็นทางสายกลางที่สอนโดยพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง พัฒนาการของชาวโศกได้หมุนวนออกจากสังคมบริโกทวัตถุนิยมไปสู่สังคมที่แสวงหาความสมดุลของวัตถุกับจิตใจและยกระดับขึ้นไปสู่สังคมที่เห็นคุณค่าของจิตวิญญาณมนุษย์มีความสำคัญยิ่งในการเข้าถึงความจริงอันประเสริฐของชีวิตต่อไป นับเป็นความพยายามส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคมไทยถ้าหากคนกลุ่มนี้เพิ่มจำนวนมากพอ จนมีพลังขับเคลื่อนต่อไปได้ด้วยตนเอง สังคมไทยอาจจะเคลื่อนผ่านจากสังคมทุนนิยม บริโกทนิยมสุดโต่ง โดยหันมาสู่ทิศทางของวิถีชีวิตเรียบง่ายและพอเพียง

ทิพวัล คงคำ (2551) เห็นว่าวิถีชีวิตชุมชนชาวโศกสะท้อนวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงที่มีทั้งในระดับโลกิยธรรมและโลกุตตรธรรมในระดับโลกิยธรรม เศรษฐกิจพอเพียงยังเหนือกว่าเศรษฐกิจทุนนิยมเนื่องจากไม่โลภ ไม่เน้นกำไรสูงสุด มีหลักธรรมในเรื่องสันโดษและทางสายกลางในความหมายที่แท้จริง มีเป้าหมายไปสู่นิพพานหรือโลกุตตรธรรมในที่สุด ขณะที่เศรษฐกิจทุนนิยมที่เน้นการสร้างกุศลโดยการขัดเกลาด้วยการการลดละกิเลสตัณหาจริงๆ มีการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจ 4 ระดับคือขายลดกำไร – ขายเท่าทุน – ขายต่ำกว่าทุน - แจกให้ฟรี กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวจึงมีความเข้มข้นกว่าเศรษฐกิจพอเพียงระดับโลกวัตถุ ในขณะที่บุญในความหมายของชาวโศกเป็นเรื่องเดียวกับกุศล คือการชำระกิเลส ตัณหาออกจากจิตวิญญาณ แนวทางที่มุ่งไปสู่นิพพานจึงเด่นชัดกว่า

งานวิจัยของสุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง (2533) เรื่อง “กระบวนการทัศน์ทางศาสนาของสำนักสันตือโศก” เป็นขบวนการปฏิรูปในพุทธศาสนามีลักษณะเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนความคิดแม่บทในการตีความไตรสิกขา ถึงระดับเข้าใจธรรมชาติของกิเลสที่สร้างความต้องการส่วนเกินจนสามารถลดละความต้องการดังกล่าวที่เป็นที่มาของความรู้สึกว่า “จน” เพราะยังอยากได้ส่วนที่เกินความจำเป็นอยู่ ดังนั้นถ้าลดความต้องการส่วนนี้ลงได้มากพอความรู้สึกว่าจนก็จะน้อยลง ๆ จนหมดไปในที่สุดได้ ตัวอย่าง เช่น พระอริยสงฆ์ผู้หมดความต้องการ สละวัตถุโลกทรัพย์กลับไม่ใช่คนจน แต่เป็นเศรษฐีทางธรรม มีธรรมทานแจกจ่าย อย่างมีค่าเลิศล้ำกว่าทานวัตถุมาก ๆ เพราะความขาดแคลนธรรมเป็นปัญหามากในยุคปัจจุบันนั่นเอง

ฉาน ธรรมวิจารณ์ (2550) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” ได้อ้างถึงงานของอภิรักษ์ พันธเสน (2544) ที่กล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่ต้องใช้ในระบบเศรษฐกิจแบบพุทธ คือการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หลักความไม่ประมาทเพื่ออยู่รอดจากการล่มสลายของเศรษฐกิจฟองสบู่ หลักอหิงสาธรรม เพื่อการไม่เบียดเบียน มิเมตตากรุณา ไม่ค้ำอำนาจสงคราม (ซึ่งเป็นมิฉลาอาชีวะ) ไม่ใช่ความรุนแรงที่เกิดจากการแข่งขันที่ขับเคลื่อนโดยความโลภและการเห็นแต่เฉพาะประโยชน์ส่วนตน เป็นพลังขับเคลื่อน ความซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตปปะ โดยการทำธุรกิจด้วยความไว้วางใจกัน แก้ปัญหาการทุจริต และย้ำว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือภูมิคุ้มกันประเทศในโลก

ยุคโลกาภิวัตน์ โดยสรุป หมายความว่า ความหมายปรัชญาของพุทธธรรมรวมทั้งกระบวนการทัศนคติและกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ของพุทธ มีหลักธรรมที่เป็นแกนกลางคืออริยมรรคมีองค์ 8 เป็นสำคัญรวมทั้งหลักธรรมที่ใช้เพื่อการพัฒนาให้แต่ละองค์ประกอบของมรรคก้าวหน้าต่อไปมากขึ้น

งานวิจัยของ ฌักสมมา วงษ์รักไทย (2549) “เรื่องการพัฒนาตามแนวทางสำนักสันติอโศก” กว่า 35 ปีที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีนโยบายการพัฒนาประเทศชาติเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ก่อให้สังคมมีปัญหาดลคจนสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจนเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ถึงแม้แผนฉบับที่ 8 - 9 ที่กล่าวถึงการพัฒนาโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ยังคงมีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการพัฒนาทางสติปัญญาอารมณ์ที่ไม่เพียงแต่คิดเป็นทำเป็น แต่ยังมีกรคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ สืบสาวเหตุปัจจัย ทำให้เกิดปัญญาเข้าถึงความจริงจนนำมาใช้ประโยชน์ได้ แม้จะมีชุมชนพึ่งตนเอง ผลิตภัณฑ์พอใช้เหลือใช้จึงขาย สวนกระแสทุนนิยมที่เน้นผลกำไร ตัวอย่างเช่น ชุมชนคีรีวง (นครศรีธรรมราช): กลุ่มอัครเมืองน่าน: กลุ่มอ้อมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ อำเภอจะนะ (สงขลา): กลุ่มชาวบ้าน 41 หมู่บ้านรอบโรงพยาบาลอุบลรัตน์ (ขอนแก่น) ที่นำโดยนายแพทย์อภิสิทธิ์และนายแพทย์ทานทิพย์ ชำรงวารงกุล ผู้อำนวยการโรงพยาบาล โดยอาศัยแนวคิดที่มีรากฐานคำสอนในพุทธศาสนา และยังมีชุมชนชาวอโศกกระจายอยู่ทั่วประเทศที่พัฒนาตามแนวคำสอนของสมณะโพธิรักษ์ จึงเน้นการพัฒนาไปที่ “คน” เป็นปัจจัยสำคัญ มีผลให้ลดละความต้องการส่วนเกิน ปลดปล่อยตนเองเป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของกิเลส ตัณหา อุปาทาน เป็นคนที่กินน้อยใช้น้อย ขยันขันแข็ง ทำงานเข้มแข็งมากมีส่วนเกินที่เหลือสามารถนำไปจุนเจือสังคม

ผู้วิจัยเห็นว่าม้งานวิจัยเกี่ยวกับชาวอโศกมากมาย รวมทั้งที่ได้คัดสรรเน้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาทั้งหมดนี้ พบว่ายังไม่ม้องค์ความรู้ทฤษฎีหลักของจรณะ 15 วิชชา 8 อย่างละเอียดและเป็นระบบชัดเจนในงานวิจัยใดมาก่อน โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยชุมชนชาวอโศกในแนวทางบูรณาการ (Integral Approach) ก็ยังไม่มีเช่นกัน

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงนับเป็นงานแรกที่มีลักษณะเฉพาะ ในการศึกษาวิชาจรณสัมปันโนในแนวทางบูรณาการ และมีความจำเป็นในการศึกษาที่มีระดับของความลึกซึ้งอย่างมากขององค์ความรู้จรณะ 15 วิชชา 8 ในแนวทางบูรณาการ โดยสัมพันธ์กับจตุรภาคด้วย (Four Quadrants) กล่าวคือจรณะ 15 วิชชา 8 เป็นชุดความรู้ใช้พัฒนาระดับจิตสำนึก (Conscious) จึงจัดอยู่ในภาคบนซ้ายอันเป็นนามธรรมภายในของปัจเจก; จึงจำเป็นต้องมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมภายนอกของปัจเจกในการพัฒนาพฤติกรรม (behavior) ของชาวอโศกโดยตั้งต้นการเน้นหลักสังวรศีลในฐานศีล 5, ศีล 8, ศีล 10 และศีลของนักบวช จึงจัดอยู่ในภาคบนขวา; ชุมชนชาวอโศกยังมี

การพัฒนาที่สอดคล้องกับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยที่ส่งเสริมให้เข้าสู่ทุกระดับและทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบของสังคมจึงจัดอยู่ในภาคกลางขวา; องค์ความรู้ระยะ 15 วิชา 8 ที่สัมพันธ์กับบริบทในการพัฒนา โดยผ่านมุมมองของพัฒนาบูรณาการการศึกษาแล้ว จะเห็นได้ถึงองค์รวมของ 4 วิธี คือวิถีธรรม วิถีชุมชน วิถีพอเพียง และวิถีโลกบูรณาการ ที่มีปฏิสัมพันธ์ภายใน (interaction) ต่อกันแบบบูรณาการ ซึ่งสามารถนำเสนอในระดับโลกทัศน์ (worldview) ได้จึงจัดอยู่ในภาคกลางซ้าย

ประโยชน์ของการศึกษาองค์ความรู้วิชาจรณสัมปันโนในแนวทางบูรณาการจตุรภาคข้างต้น เพื่อใช้เป็นการปรับให้มีความสัมพันธ์พื้นฐานร่วมกันได้ ดังจะมีรายละเอียดในข้อ 3.3 ต่อไป

3.3 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชุมชนชาวโศกตามทฤษฎีหลักจรณะ 15 วิชา 8 ตามกรอบจุลภาคของจตุรภาค

การศึกษาค้นคว้าในข้อนี้ มี 4 ประเด็น คือ

- (1) ภาพรวมของการศึกษาพื้นฐานการสังวรศีลตามกรอบพฤติกรรม 4 ด้าน
- (2) ภาคบนขวา (Q-UR) เป็นการเรียนรู้จรณะ 15 วิชา 8 ในชีวิตชุมชนสู่โลกุตระของกลุ่มชาวโศก
- (3) ภาคบนซ้าย (Q-UL) การพัฒนาจิตสำนึกโลกุตระตามคำสอนจรณะ 15 วิชา 8 ของผู้นำชาวโศก
- (4) ภาพรวมของหมวดธรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับวิชาจรณสัมปันโน

3.3.1 ภาพรวมของการศึกษาพื้นฐานการสังวรศีลตามกรอบพฤติกรรม 4 ด้าน

สังวรศีล เป็นข้อแรกของจรณะ 15 วิชา 8 ถ้าปราศจากความรู้ในวิธีการสังวรศีลแล้วความเจริญในเส้นทางโลกุตระจะไม่เกิดมีขึ้นมาได้เลย อาจารย์ พุทกมาน (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการสอนศีล เพื่อสร้างเสริมพุทธธรรมจริยาในสังคมไทย” โดยมีหลักการทำความเข้าใจในความจำเป็นและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการสังวรศีล โดยธรรมเนียมของพุทธ ศีลชั้นอันเป็นอริยะคือ จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล เป็นของพระอริยะ ในศีล 5 ของคฤหัสถ์ มีหลักในการสังวรศีลคือ เปลี่ยนจากมิจฉา 3 พัฒนาเป็นสัมมา 3 บนหลักการ หยาบ กลาง ละเอียด รวมเป็น 6 ช่วงตอนของการพัฒนาปรับปรุงศีล ดังตัวอย่างพฤติกรรมในตารางพฤติกรรม ดังนี้

- (1) พฤติกรรมที่เป็นอกุศลอย่างมาก
- (2) พฤติกรรมที่เป็นอกุศลปานกลาง
- (3) พฤติกรรมที่ยังมีส่วนเชื่อมโยงกับอกุศล
- (4) พฤติกรรมที่ลดอกุศล

(5) พฤติกรรมที่เป็นกุศล หรือเพิ่มกุศล

(6) พฤติกรรมที่เป็นกุศลมาก หรือพฤติกรรมที่สะอาด

ในส่วนของศีลแต่ละข้อ เราจึงสามารถวิเคราะห์ความละเอียดที่สูงขึ้นได้ด้วย พฤติกรรมที่ต่อกุศลมากขึ้น ตามแผนภูมิข้างล่าง

ภาพที่ 3.1 แผนภาพ : การวิเคราะห์ความละเอียดที่สูงขึ้นได้ด้วยพฤติกรรมที่ต่อกุศลมากขึ้น
(อาภรณ์ พุกกะมาน, 2528)

อาภรณ์ พุกกะมาน (2528) ได้กำหนดสร้างพฤติกรรมที่สอดคล้องกับยุคสมัย ขณะนั้นคือปี พ.ศ. 2528 โดยใช้กรอบศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 สำหรับฐานฆราวาสที่เข้าร่วมงานวิจัยมี ทั้งหมด 66 พฤติกรรมซึ่งจะขอนำมาเป็นตัวอย่าง

ในกรณีฐานศีล 5 แต่ละข้อมี 6 พฤติกรรมเรียงลำดับจากมีจําข้อแรกอกุศลมาก ไปจนเป็นสัมมาข้อท้ายสุด เป็นกุศลสะอาด รวมทั้งหมด 30 พฤติกรรม

3.3.1.1 พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ 1 – ไม่ฆ่าสัตว์

- 1) ทำลายชีวิตผู้อื่นด้วยเจตนา
- 2) ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เสื่อมเสีย ตกต่ำ
- 3) มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำให้ชีวิต หรือร่างกายผู้อื่นเป็นอันตราย
- 4) ลดความรุนแรง ความโหดร้าย และการเบียดเบียน
- 5) ทำจิตใจให้สงบ เยือกเย็น ลดโทสะ และพยาบาท
- 6) ให้อภัยผู้อื่น มีเมตตา

3.3.1.2 พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ 2 – ไม่ลักขโมย

- 1) เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน
- 2) ละเมิดสิทธิ หรือถือวิสาสะในทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยเจตนา
- 3) มีส่วนเกี่ยวข้องในการแลกเปลี่ยนที่เอาค่าไร หรือเอาเปรียบ
- 4) ลดการแย่งชิง เอาไรคเอาเปรียบผู้อื่น
- 5) เสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจ
- 6) ให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน

3.3.1.3 พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ 3 – ไม่ประพฤตินอกใจ

และสัมผัสที่พอใจ

- 1) ประพฤติผิด ลำส่อน หรือมักมากในกาม
- 2) ใฝ่เสพกามารมณ์อันมาจาก รูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย
- 3) มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรุงแต่ง เพื่อสะสม เร่งเร้า หรือยั่วราคะ
- 4) ลดการเร่งเร้าและการเสพสมสุขทางกามคุณ 5
- 5) มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ประหยัด และเรียบง่าย เพราะลดภาระการเสพสม
- 6) มีความสำรวมในกามารมณ์

3.3.1.4 พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ 4 - ไม่พูดปด (และวจีทุจริต 4)

- 1) พูดปด อำพราง หรือบิดเบือนความจริง
- 2) พูดส่อเสียด ยุยง ให้เกิดความเข้าใจผิด
- 3) มีส่วนเกี่ยวข้องในการพูดให้เกิดการทำผิดศีล
- 4) ลฉวจีทุจริต
- 5) มีวจีสุจริต พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นสาระ
- 6) มีความซื่อสัตย์ มีสัญชาติแห่งคนตรง

3.3.1.5 พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ 5 – ไม่เสพสิ่งเสพติด (อบายมุข)

การละเล่นหรือการพนัน

- 1) ดัด ฝักไฟ หรือคลูกกลี หรือมีส่วนร่วมในอบายมุข
- 2) ระวัง ฝักไฟ หรือคลูกกลี กับการบันเทิง เริงรมย์ มหรสพ กีฬา
- 3) ผลาญพร่ำเวลา แรงงาน ทรัพย์สิน สุขภาพ ของตน หรือสังคม
- 4) ลดความเกียจคร้าน
- 5) ทำงานมีประโยชน์ มีคุณค่า มีแก่นสารสาระ
- 6) มีสติสัมปชัญญะ ในการพิจารณา ดี-ชั่ว ทุกอิริยาบถ

ผู้ถือศีลข้อ 5 นี้ มีอานิสงฆ์เข้าถึงธรรมข้อความไม่ประมาท แสดงถึง ข้อความในอัปมาทสูตร (พระไตรปิฎกเล่ม 21 ข้อ 116) ว่า

“ภิกษุควรทำความไม่ประมาท โดยฐานะ 4 ประการคือ ละกาย วจี มโนทุจริต ละมิจฉาทิฎฐิ เจริญกาย วจี มโนสุจริต เจริญสัมมาทิฎฐิ” และได้แสดงความเห็น เป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า “ผู้ยังมีละกายวจี มโนทุจริต ย่อมจะต้องถือว่า ตั้งตนอยู่ในความประมาท ไม่ว่าผู้นั้น จะเจริญ “สติ” ได้ดีเพียงใด เพราะความไม่ประมาท มิได้แปลว่าความมีสติตั้งที่เข้าใจอยู่ ทั่วไป แต่หมายถึงการละทุจริตกรรมและละมิจฉาทิฎฐิ”

3.3.1.6 พฤติกรรมหรือความประพฤติที่พานามนุษย์แต่ละบุคคลไปสู่ความเจริญที่สัมมาสูงขึ้นเป็นลำดับ

“อนึ่ง จากข้ากวีสามยุคตนิเทศ (พระไตรปิฎก เล่ม 30 ข้อ 667) ท่านกล่าวถึงจริยาว่าเป็นการเที่ยวไป มี 8 อย่าง คือ

อิริยาบทจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยการตั้งตนไว้

ชอบ 4

อายุตนจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์

ทั้งหลาย

สติจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท

สมาธิจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้ชวนชวยในอธิจิต

ญาณจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา เครื่องตรัสรู้

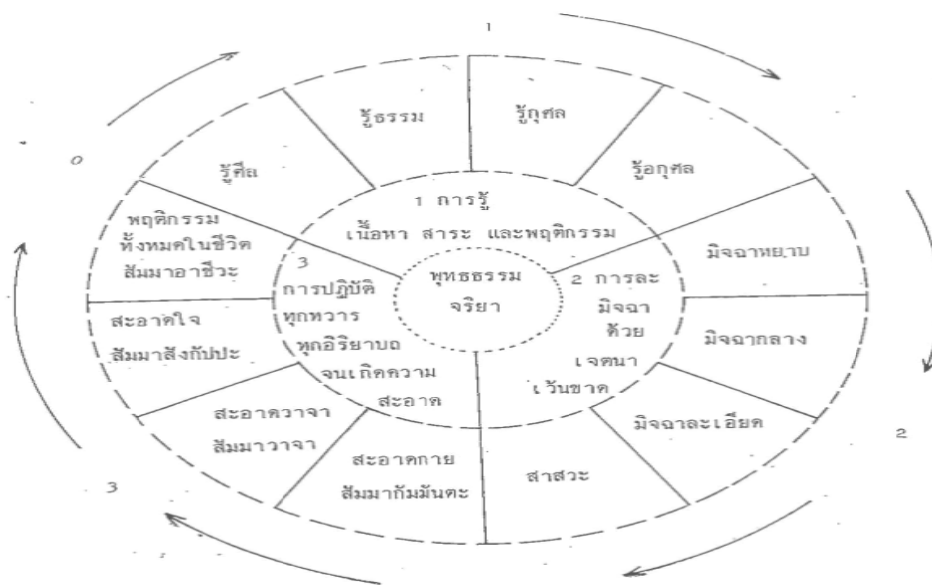
มรรคจริยา คือ ความประพฤติของบุคคลผู้ปฏิบัติชอบ

โลกัตถจริยา คือ ความประพฤติของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ความประพฤติของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเฉพาะบางส่วน

ความประพฤติของพระสาวกทั้งหลายเฉพาะบางส่วน

3.3.1.7 อย่างไรก็ดี สำหรับยุคหลังทันสมัยในปัจจุบันปี พ.ศ. 2555 ย่อมต้องปรับเปลี่ยนตัวอย่างพฤติกรรมไปตามกาลเวลาได้ แต่หลักการของการปฏิบัติศีลให้เป็นอธิศีลที่นำไปสู่ไตรสิกขาชั้นอธิในระดับที่มีอาสวะ (สาสวะ) จนถึงไตรสิกขาชั้นอเสขะที่พ้นอาสวะแล้ว (อนาสวะ) นั้นไม่จำกัดกาลเป็นอกาลโก ดังที่ (พึงอ้าง น. 78) มีสรุปไว้ในแผนภูมิพุทธธรรมจริยาข้างล่างนี้

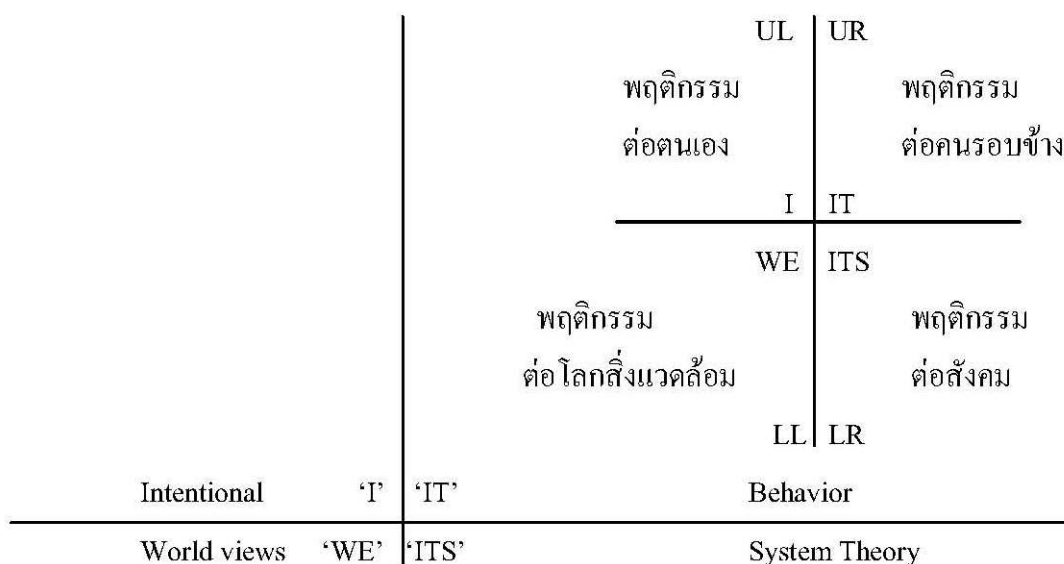

ภาพที่ 3.2 แผนภูมิ : พุทธธรรมจริยา จากอาภรณ์ พุกกมาน (2538)

3.3.1.8 การประยุกต์สังวรพฤติกรรมเข้าในจตุรภาค

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่เรียนรู้และฝึกฝนปรับปรุงพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรมให้มีในชีวิตประจำวันที่ดีขึ้นได้ใช้หลักการที่ว่าในภาคฉันทัน ‘I’ เป็นการยกระดับจิตสำนึกกลดละกิเลส เป็นสภาวะภายใน แต่พฤติกรรมภายนอกในภาคมัน ‘IT’ คือด้านนอกที่เป็นภาวะวิสัยของฉันทัน จึงเป็นสิ่งที่ผู้คนภายนอกจะรับรู้เห็นได้ชัดเจนยิ่งกว่าและต้องศึกษาลงไป มีรายละเอียดของรูปธรรมชัดเจนแม้มีการกล่าวอ้างรู้ได้ด้วยตนหรือปัจเจกตั้ง แต่พฤติกรรมภายนอกก็ต้องมีฐานศึลรองรับ

นี่เป็นหน้าที่ต่อตนเอง และในความเป็นสัตว์สังคม มนุษย์จึงต้องขยายการปรับปรุงพฤติกรรมออกไป 4 ด้านซึ่งสอดคล้องกับจตุรภาคด้านพฤติกรรม (Behavior) ในภาคบนขวา ได้แก่

ภาพที่ 3.3 แผนภูมิ : การประยุกต์สังวรพฤติกรรมเข้าในจตุรภาค

พฤติกรรมต่อตนเอง (UL)	เน้นการพัฒนาระดับจิต (conscious level) ให้สูงขึ้นของสมาชิกแต่ละบุคคล
พฤติกรรมต่อคนรอบข้าง (UR)	ไปสู่ครอบครัว องค์กร บริษัท ที่ขยายไปจนถึงความเป็นชุมชนสู่โลกุตตระ
พฤติกรรมต่อสังคม (LR)	มีพฤติกรรมจิตอาสาช่วยเหลือสังคมที่ขยายไปถึงการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระบบต่าง ๆ ที่มีเป็นโครงสร้างของสังคม

พฤติกรรมต่อโลกสิ่งแวดล้อม (LL) มีพฤติกรรมอนุรักษ์โลกสิ่งแวดล้อม หัวใจสีเขียวด้านภัยโลกร้อน ขยายไปจนถึงปรับเปลี่ยน มโนทัศน์ (มโนกรรม) เข้าสู่วิถีโลกบูรณาการ

สิ่งสำคัญที่สุดในการสังวรศีล ตามกรอบพฤติกรรม 4 ด้านในฐานะพฤติกรรม (Behavior) ของชุมชนสู่โลกุตระนั้น ต้องเน้นผลสัมฤทธิ์ของการสังวรศีล (รูป) พาเข้าสู่ด้านในของจิต (นาม) คือหลักไตรลักษณ์ ที่ทำให้สามารถลดละกิเลสตัณหา ตามหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ต่อไป

3.3.2 ภาคบขวา (Q-UR) เป็นการเรียนรู้จรณะ 15 วิชชา 8 ในชีวิตชุมชนสู่โลกุตระของกลุ่มชาวอโศก

ภาพรวมการศึกษาพื้นฐานของศีลตามกรอบพฤติกรรม 4 ด้านในข้อ (1) เป็นองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่ต้องมีความชัดเจนในข้อประพฤติปฏิบัติ อันรวมเรียกว่า พฤติพุทธ ในภาคบขวา (Q-UR) ซึ่งในกรอบจตุรภาคใหญ่เป็นด้านนอกของปัจเจกที่หมายถึง พฤติกรรมต่อคนรอบข้าง ซึ่งขยายขึ้นมาเป็นชุมชนสู่โลกุตระของชาวอโศก ซึ่งก็มีองค์ความรู้บูรณาการเป็นจตุรภาคเล็ก 4 ด้าน ในวิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงชาวอโศก ได้แก่

พฤติกรรมต่อตนเอง	ศึกษาเรื่องสังวรศีลไปตลอดครบถ้วนในองค์ความรู้จรณะ 15 วิชชา 8
พฤติกรรมต่อคนรอบข้าง	กระจายการฝึกสังวรศีลจนครบจรณะ 15 วิชชา 8 ในครอบครัว คนในองค์กร สมาชิกชุมชนหมู่บ้าน
พฤติกรรมต่อสังคม	เป็นทางการศึกษาการปฏิบัติธรรมไปพร้อมกับจิตอาสาในการช่วยกิจกรรมที่ยังประโยชน์ให้กับสังคมต่าง ๆ
พฤติกรรมต่อโลกสิ่งแวดล้อม	เป็นทางการศึกษาปฏิบัติธรรมที่ลดพิษภัยของ สิ่งแวดล้อม สร้างจิตรักษ์โลก อดภัยร้อน เช่น การบริหารจัดการขยะ การไม่ใช้ปุ๋ยเคมีทำร้ายหน้าดิน การใช้จุลชีพหลากหลายในวิถีชีวิตพอเพียง เช่น ชักล้าง ปรับคุณภาพน้ำเสีย หน้าดิน เป็นต้น

องค์ความรู้จรณะ 15 วิชชา 8 จึงเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนพฤติกรรม 4 ด้านที่เป็นพลังชีวิตจตุรจักรผันให้ชีวิตชุมชนพอเพียงหมุนรอบพัฒนาการเติบโต แข็งแรง ยังยืนต่อไปด้วยดีดังเนื้อหาความหมายในแต่ละข้อของจรณะ 15 ดังต่อไปนี้

สังวรศีลเป็นเรื่องของการที่ต้องใส่ใจในพฤติกรรมที่เหมาะสมที่รู้ว่าพฤติกรรมใดก่อให้เกิดทุกข์ก็จะต้องปรับปรุง แล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้น

สำรวจอินทรีย์เป็นการใช้เหตุ – ผล เข้าไปถึงสาเหตุของการเกิดความไม่ดีหรือปัญหานั้น โดยต้องศึกษาให้เข้าใจถึงต้นเหตุที่เกี่ยวข้องกับการไม่สังวรสำรวจในทวาร 6 โดยเฉพาะทวารใจ มีความโลภ โกรธ หลง ที่ต้องรู้แล้วพยายามลดหรือเลิกออกมาให้เป็นการทำให้เกิดใจพอ

เมื่อทำให้ “ใจพอ” หรือ “รู้สึกพอ” ความพอจึงอยู่ที่ตรงนี้ไม่ใช่เพราะได้รับการตอบสนอง แต่เกิดจากการที่สามารถสลาย หรือ ทำลาย หรือดับตัวกิเลสตัณหาให้ลดน้อยลงไปเรียกว่า “โภชนมัตตัญญตา” ส่วน “ชาคริยานุโยคะ” คือเรื่องของความมีสติปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ในการที่ดำเนินชีวิตอยู่ในความพอนี้ ว่าเป็นการทำความดี เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะมีชีวิตที่ดี เป็นทิศทางที่จะไปสู่ความดีงาม

ในเรื่องของ “ความสบายใจ” จะเริ่มดูได้ที่มี “ศรัทธา” คือบ่มเพาะความเชื่อถือต่อการ มีพฤติกรรมที่ดี ที่สามารถมีผลปรับลด กิเลสตัณหาลงได้ แล้วเกิดเป็นความเบาสบายของใจที่รู้จัก พอ คือ ไม่ต้องตอบสนองกิเลสตัณหาที่มันเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ทำให้มีสติปัญญาที่รู้ว่า เมื่อทำดีได้แล้วก็จะทำให้เกิดความเชื่อถือ เชื่อมั่นเป็นศรัทธาขึ้น แต่ความสบายใจที่เกิดจากศรัทธา ในช่วงแรกใหม่ ๆ ก็ยังอาจจะถูกกระตุ้น ยั่วเย้าจากกิเลสภายนอกได้ ความแข็งแรงของศรัทธาจึงต้อง เพิ่มพูน “หิริ” คือความละอายต่อบาปนั้นด้วยการรู้จักใช้เหตุใช้ผล พิจารณาเห็นจริงจนถึงขนาด เกรงกลัวที่จะไปทำตามกิเลสตัณหา ซึ่งจะก่อเกิดทุกข์ตามมาจนต้องตกเป็นทาสที่จะต้องคอย ปนเปรอับารอกิเลสไม่รู้จบ จึงเป็นขั้นที่เรียกว่า “โศตตปปะ” คือความเกรงกลัวต่อบาปที่จะเป็นทุกข์ ตามมา

“พาสัจจะ” เป็นเรื่องที่ได้เห็นชัดเจนขึ้นว่า “ทุจริต” เป็นอย่างไร ถ้าทำตามกิเลส ปนเปรอับารอมนั้นก็เป็น “ทุจริต 3” ด้วย กาย วาจา ใจ ก็เป็นเพียงการหลงมาชีวิตหรือการหลงสมมติ สัจจะ แต่ถ้าเราได้ลดละกิเลสตัณหาลงไปจริง ความรู้สึกโปร่งเบาสบายที่ไม่ต้องปนเปรอับารอกิเลสได้ จริง ก็จะเกิดปัญญารู้เส้นทาง ในทางธรรม หรือความสงบของจิตได้ ก็เป็นเรื่องของการทำ สุจริต 3 ของ กาย วาจา ใจ จึงเป็นการเข้าถึงสาระชีวิตอันเป็นปรมัตถสัจจะ

เพราะฉะนั้น “พาสัจจะ” จึงเป็นเรื่องที่รู้ชัดถึง ทุจริต 3 อันเป็นอกุศลในสมมติสัจจะ แล้วปรับเปลี่ยนตัวเองให้เป็น สุจริต 3 ได้ จึงเป็นการหยุดบาปของสมมติสัจจะ เมื่อปรับเปลี่ยน ให้เป็นสุจริต 3 อันเป็นกุศลพาเข้าสู่ปรมัตถสัจจะต่อไปได้นี้แหละจึงเรียกว่า เกิด “วิริยะ” ตามมาทำให้พากเพียรต่อไป

เป็นความลึกซึ้งที่จะเชื่อมโยงถึงคุณธรรมที่ละเอียดสูงขึ้นไป ไม่ปฏิบัติทุจริต 3 แล้ว แต่ปฏิบัติสุจริต 3 ทำเพิ่มขึ้น ๆ จนเกิดความอาภาย เพราะไม่มีอะไรเป็นผลที่จะต้องปกปิด เป็นคุณธรรมของ “วิริยะ” ที่ทำให้เกิดความกล้าหาญไม่กลัวเกรงต่อการบังคับขู่เข็ญหรือกดดัน ต่าง ๆ จากภายนอกแล้ว สามารถเผชิญหน้ากับการดูคิด หรือการถูกกดดันต่าง ๆ ได้ จึงเป็น “วิริยะ” ที่มีพลังหมุนรอบในการพากเพียรต่อไปได้โดยไม่ติดขัด เมื่อเกิดความก้าวหน้า เช่นนี้ “สติ”

ก็จะแจ่มใส ทำอะไร ๆ ก็จะมีฐานที่จะมี “สติ” อยู่เสมอ เมื่อใดที่ทำตามกิเลสก็จะขาดสติ “ทำสุจริต ก็คือ ไม่เป็นไปตามทุจริต 3” แล้ว จิตก็จะมีความสุขขึ้น เป็นความสุขที่เรียกว่ามีสติที่ดีขึ้น การที่จะมีสติที่จะกำหนดในการพิจารณาทำอะไร ๆ ในการพิจารณาเหตุผลก็จะละเอียดขึ้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เข้าใจเหลี่ยมมุมต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ความระลึกถึงสิ่งที่ไม่ดี และไม่ทำสิ่งนั้น และรู้ว่าสิ่งที่คิดนั้นคืออย่างไร ไม่กระทำการที่ไม่ดีแล้ว ทั้งหมดก็จะกลายเป็นการสั่งสม ‘ปัญญา’ ที่ทำได้จริง มีประสบการณ์จริง

ความหมายของสุจริตมีได้หลายระดับ การละทุจริต ทำสุจริต ตามหลักเกณฑ์จริยธรรมทั่วไปเป็นระดับ “เบื้องต้น”

การละทุจริตต่อกุศล ทำสุจริตที่เป็นกุศลและดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตรัสถึงสุจริตว่า “ท่องเที่ยวไปในความดี” ก็เป็นระดับศีลธรรม เป็นระดับ “ท่ามกลาง” แล้วก็ถึงระดับที่สามารถก้าวข้ามพ้น (เนกขัมมะ) ออกจากกุศล โลกีย์สู่กุศล โลกุตตระ เป็นระดับปรมาตม ก็เป็นละทุจริต ทำสุจริตในระดับ “ขั้นปลาย” ที่ไปเป็นอาหารของวิชา และเพราะมีสุจริต 3 ตลอด จึงทำให้สติปัญญานบริบูรณ์ เมื่อสติปัญญานบริบูรณ์ จึงทำให้โพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ จนไปเป็นวิมุตติ ได้แล้ว วิชาที่ตามมา

“สติปัญญา” เป็นคู่ปรับของ “นิรณ 5” ตรงกับระดับจรณะข้อ “วิริยะ – สติ – ปัญญา” สติปัญญา จึงเป็นเอกายนมคโค เป็นเส้นทางสู่โลกุตตระเป็นทางเอกสายเดียว แต่ถ้าพหุสัจจะ ยังมีอำนาจโลกีย์ที่หลากหลายอยู่ ดังนั้นต้องพ้นพหุสัจจะมาก่อนแล้ว สติปัญญาจึงจะเข้ามา จึงไม่ใช่ระดับโลกีย์ที่ยอมรับทั่วไปแล้วแต่เป็น เอกายนมคโค ก็คือ พอแยกโลกีย์กับโลกุตตระได้หลังพหุสัจจะ สติปัญญาก็ตั้งต้นที่เป็นโลกุตตระแล้วก็เดินเข้าสู่การละนิรณ 5 ในหมวดชัมมานุปัสสนา สติปัญญา ดังนั้น การมาปฏิบัติสติปัญญา 4 จึงไม่ใช่ระดับ “เบื้องต้น” แต่เป็นระดับ “ท่ามกลาง” แล้วและจะไปทำโพชฌงค์ 7 วิชา 4 ในระดับ “ขั้นปลาย”

“ปัญญา” นี้แหละก็จะ เป็นเครื่องที่พาให้พ้นออกไปจากอคติ ทำให้จิตใจพ้นสภาพที่มีอคติได้ ซึ่ง “อคติ” ก็จะสัมพันธ์เชื่อมกับ “นิรณ” นั่นเอง ทำให้ใจมีความสงบหนักแน่น ซึ่งก็คือ “ฉาน 4” นั่นเอง อันมีผลให้เข้าถึงคุณธรรมของ “พรหมวิหาร 4” คือ เมื่อมีจิตใจที่สงบหนักแน่น มีสติ มีปัญญา พิจารณาไตร่ตรองทุกอย่าง สามารถทำสิ่งที่ดี ๆ ทำแต่สิ่งที่เป็นสุจริตได้ ทั้งหมดก็จะทำให้จิตมีความสงบหนักแน่น มั่นคง ประกอบด้วยความรักผู้อื่นมี “เมตตา” มีไมตรีได้โดยไม่ยาก และพัฒนาความรักผู้อื่น หรือมีเมตตาไมตรีในการร่วมมือ ในการทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอก็เป็นเรื่อง “กรุณา”

“มุทิตา” ก็เป็นการทำไปโดยไม่เก็งงอน ไม่มีจิตริษยาถิ่น มีแต่ชื่นชมการทำบุญให้แก่กันและกันจนได้รับความสำเร็จ ได้รับผลของความดีนั้น เรียกว่าเกิดความเบาสบาย สงบ สันติสุข เกิดขึ้นกับส่วนรวม แล้วก็มี “อุเบกขา” คือมีชีวิตอยู่กับสิ่งนี้ คือดำเนินชีวิตสงบได้ไปในทิศทางเดียว

ชีวิตที่ไปสู่ความเจริญ ทิศทางที่จะมีภูมิคุ้มกันต่อแรงกระตุ้น โหมของกิเลสที่เกิดบริโภคนิยมและทุนนิยม ทิศทางที่มีใจพอ ทิศทางที่มีชีวิตที่อยู่กับการใช้เหตุผล และทำให้พฤติกรรมทั้งหลายอยู่กับสุจริตไม่อยู่กับทุจริต จะทำให้ตนเองดำเนินเที่ยวไปในความดี คือสุจริต ด้วยสติสัมปชัญญะชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม นั้น ก็ได้รับผลความเจริญ ความสบาย ความสงบ เกิดเป็นชุมชนที่มีแต่มิตรดี มิตรดีสหายดี สังคมสิ่งแวดล้อมดีเป็นทั้งหมด ทั้งสิ้นของ การพ้นทุกข์ เป็นชุมชนที่มีการประพฤติบนเส้นทางแห่ง พรหมจริยา (พรหมจรรย์) เป็นความเจริญที่มั่นคงถาวรและยั่งยืนได้จริง

กล่าวโดยสรุปประมวลลงเป็นหลักธรรมของ พุทธิ 4 แห่งคุณสมบัติอันวิเศษของ “จิต” ที่เป็น “พรหมวิหาร 4” ได้แก่

(1) เมตตา คือ ความปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ หรือปรารถนาให้เขาเป็นสุข
 (2) กรุณา คือ ความปรารถนาสูงขึ้น ถึงขั้นลงมือกระทำให้ช่วยให้เขาพ้นทุกข์หรือเป็นสุข
 (3) มุทิตา คือ ความยินดีที่ได้ช่วยให้เขาพ้นทุกข์หรือเป็นสุขสำเร็จแล้ว เมื่อได้ช่วยให้เขาพ้นทุกข์หรือเป็นสุขสำเร็จแล้ว ก็ยินดีด้วย

(4) อุเบกขา คือ ความวางใจเฉย ความปล่อยวางไม่ยึดในบุญคุณ ในความดีที่ตนเองทำนั้น ๆ วางเฉยต่อความดีที่เราทำ เลิกยึดมั่น ถือมั่น ไม่ยินดียินร้าย ใจสะอาดคงความเป็นกลาง วางใจเฉย ไม่เหลือความเป็นเราของเรา

นี่เป็นความเข้าใจคุณธรรมระดับจริยธรรมอย่างง่าย ๆ ที่มีการประพฤติสุจริตธรรมจนเป็นธรรมจริยาให้บรรลุเป้าหมาย ความดี ความสบายใจ ความสงบ ความเจริญยั่งยืน เมื่อสามารถพ้นออกมาจากกิเลสตัณหาที่เปรียบดังความมืดได้ ก็จะพบกับความสว่าง คือ ความสงบเป็นจิตใจที่ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของ กิเลสตัณหา และดำเนินไปด้วยความรัก ความเมตตา ช่วยเหลือผู้อื่นตามหลักพรหมวิหาร 4 ก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นอย่างแน่นอน ยั่งยืน ถาวรเพราะเป็นพฤติกรรมที่ดำเนินหมุนรอบตัวมันเองไปในทิศทางเดียว ยิ่งทำไปเรื่อย ๆ ก็จะยิ่งเชี่ยวชาญชำนาญ แข็งแรง มั่นคง ชัดเจน จนสามารถปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะศึกษา ฝึกฝนให้เข้าใจ ให้เกิดขึ้นได้ มีถึง ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำพาเป็นแบบอย่างด้วยพระองค์เอง และได้ตรัสสั่งสอนปสกนิกรตามที่ได้มีพระราชดำรัสองค์ ต่าง ๆ ที่สงเคราะห์ลงในหลักพุทธธรรม 15 ที่เกิดเป็นผลให้คุณธรรมต่าง ๆ เจริญขึ้น ในวิถีชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่เป็นรูปธรรมของ “พระมหากษัตริย์ธรรมมิกราชเจ้า” ที่สามารถช่วยปสกนิกรของพระองค์ให้เจริญขึ้นทั้งทางโลกที่สอดคล้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณ บนครรลองของชีวิตความจริงอันประเสริฐ คืออริยสัจได้เป็นที่สุดจริง

3.3.3 ภาคบนซ้าย (UL) การพัฒนาจิตสำนึกโลกุตระตามคำสอนจรณะ 15 วิชา 8 ของผู้นำชาวโศก

ชุดองค์ความรู้หลักที่สำคัญของสมณะโพธิรักษ์ผู้นำชาวอโศกที่ได้จากการตอบคำถามสัมภาษณ์แบบเจาะจงของผู้วิจัยซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งในตอนต้น (ดูคำถาม-คำตอบทั้งหมดได้ในภาคผนวก) ดังนี้

ความสัมพันธ์ของไตรสิกขา จรณะ 15 วิชชา 8 และโพธิปักจายธรรม 37

ไตรสิกขา ก็คือ จรณะ 15 วิชชา 8

จรณะ 15 วิชชา 8 ก็คือโพธิปักจายธรรม 37 (ทำให้โพธิปักจายธรรมสามารถสัมพันธ์กับไตรสิกขาได้ในเรื่องของศีล ซึ่งแท้จริงแล้วโพธิปักจายธรรมเป็นปฏิบัติการอย่างละเอียดของไตรสิกขาขั้นอธิขึ้นไปจนถึงขั้นอเสขะ - ผู้วิจัย)

จรณะ 15 วิชชา 8 เริ่มต้นด้วยศีลเช่นเดียวกับไตรสิกขา แต่ภาคปฏิบัติมีรายละเอียดในการพัฒนาจิตมากกว่าไตรสิกขา

ไตรสิกขาต้องมีผลตรงให้จิตเจริญ พัฒนาสมาธิเป็น “อธิจิต” (จากฐานศีลของตน-ผู้วิจัย) โดยมี “อธิปัญญา” เป็นตัวร่วมรู้ ร่วมเห็น ร่วมทำงาน ควบคุมพิจารณา วิจัย ตัดสินไปตลอด

จรณะ 15 เริ่มต้นตั้งศีลเป็นหลัก (จรณะข้อ 1 - ผู้วิจัย) ตามฐานะศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีลอื่น ๆ สูงขึ้นไปเป็นอธิศีลไปตามลำดับ เมื่อสมาทาน “ศีล” ที่เหมาะสำหรับตนแล้วดำเนินภาคปฏิบัติต่อไปตั้งแต่ “อปณณกปฏิบัติปา 3” (จรณะข้อ 2 - 3 - 4: - ผู้วิจัย)

มีการปฏิบัติ “ตำรวมอินทรีย์” (จรณะข้อ 2 - ผู้วิจัย) มีข้อระวังการกระทบสัมผัส หรือ “ผัสสะ” ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เมื่อมีผัสสะแล้วก็ต้องเรียนรู้ในจิตด้วย “สติปัญญาฐาน 4” (ธรรมะหมวดแรกในโพธิปักจายธรรม 37 - ผู้วิจัย) พิจารณากายในกาย พิจารณาเวทนาในเวทนา พิจารณาจิตในจิต พิจารณาธรรมในธรรม พิจารณาจนเกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

“การพิจารณา” ไม่ใช่ “การนึกคิดผกผัน” แต่เป็นการพิจารณาภาวะที่เห็นของจริงนั้นอย่างพินิจและวิจัย จนรู้จักว่าภาวะอย่างไรคือกิเลสที่จะต้องปหานหรือกำจัด โดยมีสัมมปธาน 4 (ธรรมะหมวดที่ 2 ในโพธิปักจายธรรม 37 - ผู้วิจัย) คือ สังวรปธาน ปหานปธาน ภวานาปธาน อนุรักขนาปธาน

กล่าวคือปฏิบัติสังวรปธานทุกขณะที่มีผัสสะจากอินทรีย์ 6 (อายตนะภายใน : จักขุ โสต ฆานะ ชิวหา กาย มโน-ผู้วิจัย) แล้วมีสัมมวิชัยในกาย - เวทนา - จิต - ธรรม จับตัวกิเลสที่เกิดขึ้นในใจได้ ปหานปธานก็ต้องมีวิธีปหาน คือ ปหาน 5 เกิดผลเป็นภวานาปธานแล้วก็อนุรักษนาปธาน พากเพียรรักษา “ผล” ที่เกิดขึ้นสำเร็จนั้นๆทั้งหมดด้วยอิทธิบาท 4 สังสมลงเป็นอินทรีย์ 5 พละ 5 (ธรรมะหมวดที่ 3 - 4 - 5 ในโพธิปักจายธรรม 37) ซึ่งก็คือสัทธรรม 7 ในจรณะ 15 วิชชา 8 นั่นเอง เริ่มจากศรัทธา (จรณะข้อ 5) เมื่อปฏิบัติจนเกิดปัญญา (จรณะข้อ 11) มีหิริ (จรณะข้อ 6) โอดตปปะ (จรณะข้อ 7) และพาหุสัจจะ, วิริยะ, สติ (จรณะข้อ 8 - 9 - 10) เจริญไปตามลำดับจริง สัทธรรม 7

(จรรยาข้อ 5-11) คือสภาพการเกิดผลของอินทรีย์ 5 พละ 5 และสุดท้ายจิตเป็นฌาน ได้แก่ จิตที่ทำให้
นิรวณ 5 ขาดหายไป เว้นไปจากจิตเสมอ เก่งขึ้นเป็นจิตตั้งมั่นตามลำดับในฌาน 1 – 4

นี่คือ อินทรีย์ 5 พละ 5 หรือสังขาร 7 ฌาน 4

และนั่นก็คือ อินทรีย์ 5 พละ 5 รองรับโพชฌงค์ 7 ของโพธิปักขิยธรรม 37

โพชฌงค์ 7 ก็คือ การก้าวเดิน หรือผลสัมฤทธิ์แห่งการก้าว 7 ขั้นตอน ไปสู่ที่
หมายสูงสุดคือตรัสรู้ตามเป็นพุทธะขึ้นในตนตามลำดับ

มรรคมืองค์ 8 ก็คือ ทางเดินหรือทางปฏิบัติ

เมื่อได้อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 จึงนำพาให้เข้าถึงอริยสัจ 4 (เพราะธรรม
หมวดสุดท้ายในโพธิปักขิยธรรม 37 คือมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นตัวที่ 4 ในอริยสัจ 4-ผู้วิจย) เป็นตัวไขรู้
ทุกข์ รู้สมุทัย โดยอธิบายได้จากเวทนาในเวทนา จิตในจิต ด้วยการอธิบายลงรายละเอียดว่า ทุกข์
สมุทัย นิโรธ มรรค “กำจัด” ‘กิเลส-ค้นหา-อุปาทาน-อาสวะ’ ได้อย่างไร “ความดับ” ดับอย่างไร ดับ
แล้วจะต้องตรวจสอบด้วยอุปमान 4

อากาสนัญญาตนฌานคือตรวจสอบความว่างคืออุเบกขามันว่าง ไม่สุข ไม่ทุกข์
ไม่กลับกำเร็บจิตเป็นกลางให้ได้เช่นนิรวณ นั่นคือสภาพตัวสภาวะว่างแล้วตรวจจิตคือ
วิญญาณัญญาตนฌาน เป็นวิญญาณที่สะอาดแล้ว ถึงเนกขัมมสติอุเบกขาแล้ว เป็นฐานอุเบกขา
ตรวจดูสภาวะจิตที่สะอาดเป็นอย่างไร จิตบริสุทธิ์ จิตว่าง จิตเฉย จิตไม่สุขไม่ทุกข์ จิตเป็นกลาง ๆ
ให้ประจักษ์แจ้งว่า จิตสะอาดเป็นเช่นนี้ อากัญญาตนฌาน ก็คือการตรวจสิ่งที่จะไม่ให้มี สิ่งที่จะ
ปทานให้ดับหมด ตรวจดูว่ายังมีอะไรชนิดหนึ่งน้อยหนึ่งอยู่ไหม จะต้องไม่ให้มีเลยแม้ชนิดน้อย
กล่าวคือ

อันหนึ่งสัมผัสสภาวะว่าง อาการว่าง ลักษณะตัวว่าง

อันหนึ่งสัมผัสจิตเป็นสภาวะ จิตว่าง จิตส่องใส อาการจิตสะอาด จิตบริสุทธิ์เป็น
อย่างไร ลักษณะวิญญาณที่สะอาด วิญญาณว่างแล้วเป็นเช่นนี้

และอีกอันหนึ่ง ตรวจสอบเศษฐิติละของต่าง ๆ ที่จะไม่ให้มีเหลือ เศษความหมอง
ความหม่น ในอากัญญาตนฯ ชนิดหนึ่งไม่ให้มี น้อยหนึ่งไม่ให้มี

อุปमानขั้นสุดท้ายคือเนวสัญญานาสัญญาตนฌาน เป็นการตรวจความรู้
ทั้งหมดซ้ำแล้วซ้ำอีก ให้ครบหมดไม่ให้เหลือ จะทำแค่มีสัญญาก็มีใช่ มีมีสัญญาก็มีใช่ เพียงมีการ
กำหนดรู้อย่างไม่สมบูรณ์นั้น ไม่ได้ หรือจะไม่มีกำหนดรู้ยิ่งไม่ได้ ต้องกำหนดรู้ให้ถ้วนรอบ
บริบูรณ์สมบูรณ์ ซึ่งก็คือ ต้องกำหนดรู้สภาวะอากาสนัญญาตนฯ สภาวะวิญญาณัญญาตนฯ สภาวะ
อากัญญาตนฯ ในเนวสัญญานาสัญญาตนฯ ได้ครบถ้วน

การตรวจอุปमानเป็นการตรวจในขณะที่ลืมตา ปฏิบัติโพธิปักขิยธรรม ปฏิบัติ
สมาธิแบบพุทธ ปฏิบัติมรรคมืองค์ 8 แบบพุทธเป็นสัมมาสมาธิแบบพุทธ ตรวจว่าวิญญาณนี้มี ความ

บรรลุดุสสุตอยู่ในฐานอุเบกขาแล้ว มีฉาน 4 ที่แข็งแรงแล้วเป็นฉานลิมดาสัมผัสแต่ต้องโลกธรรม อยู่แข็งแรง จิตไม่หวั่นไหว (ตรงกับในพระไตรปิฎกเล่ม 25 “มงคลสูตร” ข้อ 35 คือ พุทฺธัสสะ โลกธัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นกัมปติ – ผู้วิชัย) คือตรวจดูวิญญาณที่ว่าสะอาดนั้นมันสะอาดจริง หรือยังมี ธุลีละอองหมองหม่น ชั่วแวบ ชั่ววับ อย่างไม่หรือไม่จึงไม่ใช่ตรวจความว่าง หรือไม่ใช่หยุดอยู่ที่สภาพความว่างของจิตได้แล้วว่าเป็นตัวจบของพุทธ

ชาตุรู้ (สี่ก) ทั้งหมดในเวทนา สัญญา สังขาร ก็คือวิญญาณทั้งสิ้น ตรวจดูหมดว่า จิตสะอาดบริสุทธิ์ บริสุทธา ปรีโยทาทา (องค์คุณ 5 ของอุเบกขา - ผู้วิชัย) แม้จะสัมผัสอยู่กับโลกต่าง ๆ หรือโลกธรรมทุกอย่างอยู่ตามปกติ ไม่ได้หนีไปไหนเพราะเรียนรู้จักเหตุผลเวทนาหมดแล้วและปรับเปลี่ยนเป็นเนกขัมมสติอุเบกขามีความแข็งแรง มั่นคง เป็นสภาพนิจจัง ฐวัง สัสตัง (สภาวะของนิพพาน 7 - ผู้วิชัย) อยู่หรือไม่ ตรวจวิญญาณตรงนี้ ว่ามีสภาพของรูปราคะ อรูปราคะ ก็คือราคะที่เหลือเป็นเศษส่วนปลายของราคะมูล (ในราคะนุสัย) หรือมานะ คือ โทสะมูลที่เหลือธุลีสุดท้าย (ในปฏิฆานุสัย)

ส่วนปลีกย่อยสุดท้ายหรืออุทธัจจะสังโยชน์ของอนาคามีคืออากิญจัญญายตนะ ธุลีละอองอะไรอีกที่เราจะไม่ให้มันมี นิดหนึ่งน้อยหนึ่งก็ไม่มีได้แล้ว

อุทธัจจะ ก็คือสิ่งที่มีมันจะมีเหลือฟุ้งกระเซ็นกระจายเป็นละอองธุลีที่ละเอียดที่สุด ก็จะต้องจับส่วนของมันให้ได้ ต้องไม่ให้มี

สรุปตรวจความไม่มี 3 สภาวะ คือ (1) ความว่าง (2) ตัวชาตวิญญาณบริสุทธิ์ (3) สิ่งอะไรที่จะไม่ให้มี (คืออากิญจัญญายตนะ) นี้คือสังโยชน์ตัวอุทธัจจะ

ส่วนอวิชาสังโยชน์ คือตัวสุดท้ายของสังโยชน์ 10 ตรวจรู้ให้หมด ทวนแล้ว ทวนอีก เหลือเศษความไม่รู้ไม่ได้ นั่นคือ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ตรวจให้ครบ ต้องรู้หมด รู้แจ้ง (ในการพ้นกามาสวะ-ผู้วิชัย) และพ้นภวาสวะ เศษส่วนของความไม่รู้อีก (ของอาสวะคืออวิชา) ไม่มีอีกแล้วจึงสิ้นอวิชาสังโยชน์หรือสิ้นอวิชาสวะอย่างสมบูรณ์เรียบร้อยจึงเรียกว่า พ้นอวิชาสวะจนพ้นอวิชาสังโยชน์ ศูนย์โรธสมบูรณ์แบบของพระพุทธเจ้าเต็มเปี่ยมนี้เอง เรียกว่าสัญญาเวทิตนโรธ

สัญญาเวทิตนโรธของพระพุทธเจ้านั้นจึงไม่ใช่สภาวะดับไม่รู้ แข็งทื่อ แต่เป็นนิโรธสมาบัติของพระพุทธเจ้าที่ลืมหัดดับตัวกิเลสอยู่ ไม่ได้ไปดับตัวชาตุรู้เลยสักนิด ชาตุรู้มีแต่เจริญรับรู้เท่าทันโลก แต่อยู่เหนือโลก

สัญญา คือกำหนดรู้ละเอียดครบให้รู้จนพ้นความไม่มีอีกเลยที่จะไม่รู้ ต้องรู้สิ้นไม่เหลือกระทั่งอวิชาสวะจนพ้นอวิชาสังโยชน์ที่เดียวครบสมบูรณ์เป็น “สัญญาเวทิตนโรธ” จบเป็น “นิโรธ” ของพระพุทธเจ้าที่จบกิจ “กตญาณ” มีญาณสุดท้ายที่รู้จบ

คำถามแบบเจาะจงในการขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมภายหลัง

“วิชา 8 โดยสรุปอย่างย่อในทัศนะของสมณโพธิรักษ์เป็นเช่นใด ?”

วิชา 8 เป็นอนุศาสนีย์ปาฏิหาริย์ เป็นปัญญาสัมปทา เป็นพลังปัญญา เป็นพลังที่สามารถกำจัดกิเลสได้ เป็นพลังที่สามารถรู้จักความชั่วความดีที่จริง รู้จักกิเลส รู้จักโลกะ โทสะ โมหะ และรู้จักวิธีกำจัดกิเลสให้ได้สำเร็จจริงด้วยปัญญา

วิปัสสนาญาณ เป็นญาณแรกที่จะต้องรู้ทางนามธรรมเป็นโลกุตระถึงขั้นจิตเจตสิก รูปนิพพาน เช่น เริ่มจากโศภณญาณข้อ 1-2-3 อ่านนามรูปได้ วิจัยตามปฏิจกสมุปบาทที่เป็นปัจจัยของวิญญาณ เพราะวิญญาณก็เป็นนามรูปจึงต้องมีนามรูปปริจเฉทญาณ มีญาณชนิดที่แยกอ่านนามรูปได้ อ่านออกแล้ว เข้าใจจึงจะไปปฏิบัติเกิดญาณเห็นจริง ที่เป็นผัสสะปัจจุบันสัมผัสแล้วเกิดวิญญาณ ลักษณะของเทวดา มาร พรหม นี่ก็คือลักษณะของจิตเป็นแบบรู้กันทั่วไปอย่าง common noun

พอเริ่มต้นที่จะแยกทศไปโลกุตระมีลักษณะจำเพาะหรืออย่าง proper noun จะต้องรู้ว่ามันทันความพอใจ แม้จะยากจะฝืน เพราะรู้แล้วจะต้องเดินไปทางนี้ คือ ก็ต้องปฏิบัติค่อย ๆ ลดละลงมาเป็นการทวนกระแสหรือปฏิโสดัง ที่เป็นการเข้ากระแสหรือโศดาบันนะ เป็นกรรมที่ไม่ตกต่ำหรือวินิปาตะ (50%) เลยมาอีกเป็นนิตตะ เป็นที่ยงแท้ แน่นอนที่จะเป็นโศดาบันได้ถึง 75% คือว่าแน่ใจได้เป็นการบรรลุในอนาคตหรือสัมโพธิปรายนะ เป็นความก้าวหน้าของโลกุตระ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ขันธ เป็นส่วนแห่งบุญ คือ สามารถชำระกิเลสไปได้เรื่อยๆ เป็นส่วนของผลที่ได้เป็นโลกุตระธรรม ได้มรรคผล เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ให้ผลแก่ขันธ คือ ขันธก็สะอาดขึ้น ๆ รูปขันธก็สะอาดโดยเฉพาะนามขันธ 4 ก็สะอาดขึ้นเรื่อยๆ เป็นสภาวะโลกุตระยิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ

มโนมยทธิญาณ คือการเกิด (แบบโอปปาติกะ โยนิ) ที่ทำลายความเป็นสัตว์โอปปาติกะที่เป็นสัตว์นรก สัตว์ออบายที่เกิดจากจิตวิญญาณเก่า เกิดมาเป็นจิตวิญญาณใหม่ที่สะอาดขึ้น คือ มีสิ่งเก่าตายไปสิ่งใหม่เกิดขึ้น จิตเก่าตายไม่มีซาก จิตใหม่เกิดก็ไม่มีอะไรเป็นรูปร่างชัดเจน และเป็นการหลุดเกิดดุจดังเนรมิตเกิดเมื่อเหตุปัจจัยครบก็เป็นจิตวิญญาณใหม่มีลักษณะต่าง ๆ ว่าอย่างนี้เป็นอาการของเทวดา มาร พรหม ต้องมีญาณปัญญาที่รู้จริง รู้แจ้ง รู้ชัด

“ใส่ที่ชักออกจากหลุมปล้อง” หรือ “คมดาบที่ชักออกจากฝัก” เป็นการอธิบายตอบแบบบุคคลาธิษฐาน แต่การอธิบายแบบธัมมาธิษฐาน เป็นการเกิดแล้วไม่มีซากเหลือให้เห็น เพราะเป็นการก้าวข้ามผ่านหรือเนกขัมมะออกจากกาม พยาบาท ออกจากกิเลสโลกีย์

เนกขัมมะแม้จะเป็นปัจจุบันเมื่อขณะทำได้ก็จะไปเป็นมโนมยทธิคือความเก่งทำให้จิตบรรลุผล มนสิการเป็นบทบาทพหุติของจิตในการกำลังทำอยู่ ทำเสร็จสำเร็จผลขึ้นมาได้คือความหมายที่เป็นมโนมยทธิ สำเร็จจริงขึ้นที่จิต

อิทธิวิญญาณ เป็นการอธิบายลักษณะที่พิเศษหลายอย่าง เช่น สามารถเดินทะลุกำแพงหรือภูเขาซึ่งหมายถึงกองกิเลส แต่ผู้บรรลุธรรมแล้วสามารถเดินผ่านได้โดยไม่คิดขัดไม่มีอะไรขวางกั้นได้ อิทธิวิญญาณ ไม่ได้บอกถึงรูปของจิตแต่เป็นการบอกถึงความมหัศจรรย์ ความเก่ง

ของการปฏิบัติธรรมของพุทธว่ามีหลากหลาย เป็นการบอกถึงความสามารถของการทำใจเป็นถึงขั้น
เก่งหรืออทธิ ตามอนุศาสนีย์ปาฏิหาริย์เพราะทำได้ไปถึงการก้าวพ้นในระดับรูปจึงเป็นอรหันต์ได้
ทำได้ในเหลี่ยมมุมต่าง ๆ นานา เป็นการเน้นโดยสังขรณ์ว่าเป็นตัวที่ลึกซึ้ง สูงขึ้น

อิทธิวิธญาณเก่งขึ้น แล้วไปเป็นโสตทิพย์หรือหูทิพย์

ทิพโสตญาณ เป็นรายละเอียด ลึกซึ้งทั้งนอก-ใน ไม่ขาดกัน มีญาณที่อ่านภายใน
ลึกเข้าไปโดยไม่ได้หมายความว่าข้างนอกเราทิ้ง จึงมีครบทั้งกายภายนอก-ภายใน เป็นต้น
เพราะฉะนั้นในวิโมกข์ 8 ข้อ 2 อชชตัง อรูปสัจญญี เอโก พุทฺธา รูปานี ซึ่งเป็นความหมายของการรู้
แจ้งในรูปในนามที่ละเอียด รูปิ รูปานี ปัสสติ อ่านรูปได้ อ่านนามเห็นจึงเป็นญาณที่สูงกว่าอิทธิ
วิธญาณเพราะอ่านได้ลึกแหลมเป็นอธิปัญญาสูงขึ้นหรือวิโมกข์ได้ทั้ง 8 ข้อครบถ้วน

ความจริงการปฏิบัติทางจิตหรือมนสิการในวิชา 4 ข้อแรก คือ วิปัสสนาญาณ มโนมย
ทญาณ อิทธิวิธญาณ ทิพโสตญาณ ก็สามารถทำได้สำเร็จถึงผลขั้นสุดท้ายแล้ว

เจโตปริยญาณ จึงถูกใช้เป็นมาตรวัดว่าที่จบหรือไม่จบก็เอามาตรนั้นมาวัด สราคะ
สโทสะ สโมหะ หมดหรือยัง เป็นวิตราคะ วิตโทสะ วิตโมหะหรือยัง รากะไม่มีโทสะไม่มี ที่จะทำให้
ไม่มีก็มาขยายเป็นสังขิตตัง วิจิตตัง เป็นลักษณะพุ่งกระจาย ก็มาทำให้เป็นสารัตถะที่เข้มสูงขึ้น
เป็นมหัคคตะ อมหัคคตะมี 2 องค์ประกอบ คือ “อัคคะ” คือ เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น กับติดตรงไหนก็ “อมห”
อยู่ตรงนั้นจึงต้องเพิ่มการบำเพ็ญอินทรีย์ 5 ให้สมดุลพอเหมาะไปเรื่อย ๆ ในการปฏิบัติ จนสูงขึ้นเป็น
สอตุตตระแล้วก็ยังสูงยิ่งขึ้นได้อีก จนไม่มียิ่งกว่าก็เป็นอนุตตรจิต ส่วนที่จะอนุตตรจิตอย่างไร
ก็มีมาตรวัดอีก 2 คู่ คือ สมาหิตังกับอสมามหิตัง และวิมุตกับอวิมุต เป็นมาตรวัดจิต เจตสิกว่าสมบูรณ
หรือยังจบกิจหรือยัง เอาเจโตปริยญาณตรวจสอบถึงขั้นอเสขะว่าสะอาดถึงขั้นสุดท้ายหรือไม่

ตวิชโซ หรือ 3 วิชา คือ 3 ญาณสุดท้าย ใช้ลงบัญญัติ ว่าเต็มเป่าได้ตามเป่าหรือไม่
ทบทวนคว่าบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ตัวปฏิบัติที่ผ่านมาได้หรือยังไม่ได้ จดอุปาทานตรวจว่า
อะไรเกิด อะไรดับ ลงบัญญัติตามจริงที่ตรวจสอบ จึงต้องทำบ่อย ๆ ตรวจสอบทั้งหยาบ-กลาง-ละเอียด
ใน กามภพ รูปภพ อรูปภพ อาสวัภพญาณคือถึงจุดสุดท้ายก็เต็มเป่าแล้ว

การตรวจอรุปรมาณ 4 เป็นการตรวจคุณภาพของจิตที่จะตรวจละเอียด

รูปมาณ 4 ก็ตรวจละเอียดว่าได้มาณ 1-2-3-4 พอได้แล้วก็ตรวจต่ออีก ตรวจสอบ
อรุปรมาณก็คือตรวจความเจริญเข้าไปสู่ความสมบูรณ์ให้คงที่เสถียร จนเป็นกตญาณ เป็นนิจจ
ฐวัง สัสตัง คือได้แน่นอนไม่บกพร่อง

เวทนา 108 จึงต้องปฏิบัติจนมีญาณตรวจทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ตรวจจนกระทั่ง
อนาคตสูญเที่ยงแท้ แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง ทุกปัจจุบันคืออนาคตที่เดินทางมาถึง ทุกปัจจุบัน
มันเที่ยงจนอนาคตก็รู้ได้ เพราะคำตอบของปัจจุบัน และตัวที่ตกผลึกเป็นอดีต เป็นพลังทุนที่ทำให้เรา
มีอำนาจในปัจจุบันสำเร็จแล้ว

เพราะฉะนั้นปัจจุบันจึงเป็นตัวที่ยืนยัน ส่วนอดีตเป็นตัวแน่นอน ซึ่งมีมากพอจนมีฤทธิ์เที่ยงแท้ ทำให้อนาคตต้องแน่นอนไปด้วย เพราะอนาคตจริง ๆ ไม่เคยไปถึงได้เลย แต่เราก็พยากรณ์ได้ว่าอนาคตเราแน่นอนเป็นสภาวะนิจจัง ชูวัง สัสตัง ไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะมันใจจาก 36 อดีต 36 ปัจจุบัน และ 36 ของอนาคต ดังนั้นอวิชาสวะข้อที่ 7 ก็หมดไป

การพ้นอวิชาสวะ 8 ข้อสุดท้าย คือ พ้นความไม่รู้ในเรื่องปัจจุสมุปบาท เพราะมีวิชาคือ อนาคตจะได้จริง

อนาคตะมีองค์ธรรม 6 มีตัวปฏิบัติคือ ชัมมวิชัยสัมโพชฌงค์ สัมมาทิฐิ มัคคังคะ เป็นตัวปฏิบัติในสาสวะ

เป็นองค์แห่งมรรคหรือมัคคังคะ ไม่ใช่องค์แห่งผล เป็นปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาผละก็แปลว่ามีลำดับซ้อนวงกันอยู่

“พรุ่งพร้อมด้วยอริยมรรค”ไม่ใช่มีเพียงอริยผลเท่านั้นแต่ยังเจริญอริยมรรคอยู่ด้วย โสดาจึงมีอนาคตะของโสดาบันได้ สกิทาก็มีอนาคตะของสกิทากามีผลได้

อนาคตะเป็นจุดของการดับอาสวะได้ เพราะฉะนั้นอิโมกข์หรือวิโมกข์ระดับไหนก็ดับได้จริง จึงทำให้สมบุรณ์ครบถ้วนในโลกุตตรธรรม 9 ที่ประกอบด้วย มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

ตามรายละเอียดที่แสดงในวิชา 8 มิรูปรอยให้เห็นได้ว่าความจริงแล้ววิชาทุกตัวก็สามารถไปบรรจบถึงผลสำเร็จขั้นสุดท้ายด้วยกันทั้งสิ้น เช่น อธิวิญญาณข้อสุดท้ายเป็นอิสระไม่ถูกผูกติดในฐานเทวดา พรหมได้ทุกชั้น ในส่วนปลายสุดของเจโตปริยญาณ 16 ก็มีวิมุต – อวิมุตเป็นตัววัดความหลุดพ้น อาสวัภยญาณในขั้นสุดท้ายก็หลุดพ้นจากอวิชาสวะเป็นวิชา ดังนั้นผู้ปฏิบัติได้ผลจริงก็จะมีพัฒนาการของวิชาทุกตัวอย่างร่วมกันตลอดไป อยู่เป็นองค์รวมไม่แยกขาดจากกันจนบรรลุในที่สุด

ผู้วิจัยเห็นว่าญาณทัสสนะระดับวิชาดังกล่าวนี้ ย่อมแสดงการเข้าถึงปัญญาสัมปทาที่แท้จริงซึ่งย่อมแตกต่างกับสภาวะของวิชาในระดับจิตสัมปทาที่มีมาก่อนพระพุทธเจ้าอันเป็นเพียงอธิปฏิบัติและการดำริผู้อื่นหรืออาเทศนาปาฏิหาริย์เท่านั้น ทำให้ไม่สามารถแสดงการลดละตัดกิเลสหายาบ กลาง ละเอียดให้ถึงขั้นพ้นอวิชาสวะมาโดยลำดับได้

อนึ่งองค์ความรู้เรื่องโฮตอนของตะวันตกก็จะได้พัฒนาให้ละเอียดขึ้น ในองค์ความรู้ระดับวิชาซึ่งเป็นขั้นวิญญาณหรือ spirit แต่ที่โฮตอนครอบคลุมกายในขั้นกาย (body) ใจ (mind) และรูปภพในขั้นจิต (soul) โดยเฉพาะความรู้ในขั้นอรูปรภพ (formless) ของวิญญาณ (spirit) ก็มีความรู้ของการก้าวข้ามผ่าน (transcend) หรือเนกขัมมะมาทุกระดับจนถึงขั้นสูงสุดคือ สลัดคืนหรือนิสสรณะได้จนเป็นเจโตวิมุตอันไม่กลับกำเริบได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่เป็นโฮลอนบูรณาการ (integral holonics) เช่นนี้ จึงจะช่วยทำให้ ตะวันตกสามารถเรียนรู้และเข้าใจนัยยะที่ลึกซึ้งของโลกุตตรธรรมอันประกอบด้วย มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ที่มีได้มีเฉพาะในอนาสวะของอรหันต์ แต่มีอนาสวะใน โสคานันสกิทาคามี อนาคามี และ อรหันต์ครบพร้อมในอริยบุคคล 4 ซึ่งล้วนเป็นผู้มีวิชาจรณสัมปันโนตามฐานศีลกันทั้งสิ้น

3.3.4 ภาพรวมของหมวดธรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับวิชาจรณสัมปันโน

หลังจากที่เข้าใจความสำคัญของศีลและการสังวรความประพฤติ คือ ศีล ๑ ให้ยกระดับพฤติกรรมจากสิ่งที่ไม่ดี (มิจฉา) สู่อสิ่งที่ดี (สัมมา) ซึ่งมีความรู้ชัด มีหลักเกณฑ์อริยะ ห้อมล้อมให้ปรับตามแต่ละบริบทได้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้ดีขึ้นเป็นอริศีล และอริศีลนี้ก็ขัดเกลากิเลสออกจากจิตได้เป็นอริจิต จนยกระดับถึงขั้นศีลองค์ แห่งมรรคที่ถึงระดับอริปัญญาของการดำรงชอบ(สัมมาสังกัปปะ) ที่ทำงานสอดคล้องกำกับให้มี วาจาชอบ (สัมมาวาจา) การงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) อาชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ดังมีรายละเอียด ในข้อ 3.3.1 อย่างสำคัญนั้น

ในข้อ 3.3.4 นี้จะเป็นการเชื่อมต่อ อริศีล ให้เข้าสู่ความเป็นอริจิตด้วยบทบาท ร่วมกับการดำเนินของอริปัญญาคือ สัมมาทิฐิกับสัมมาสังกัปปะ อันมีอยู่ครบพร้อมในวิชา จรณสัมปันโน โดยดูรายละเอียดในตารางแสดงองค์ความรู้ของจรณะ 15 วิชา 8 ที่สัมพันธ์กับ องค์ธรรมต่าง ๆ ที่มี 5 ช่อง คือช่องแรก (ช่องที่ 1) เป็นเรื่องวิชาที่ต้องเรียนรู้จักปัจจัยหรืออาหาร ของมันก่อน ช่องสุดท้าย (ช่อง 5) เป็นความรู้วิชาที่พ้นวิชาชั้นหยาบ กลาง ละเอียดมาเป็นลำดับ ช่องกลาง (ช่อง 3) คือความรู้ในจรณะ 15 วิชา 8 ที่เป็นปฏิบัติการปฏิบัติ ในช่อง 3 ด้านซ้าย ของจรณะฯ (ช่อง 2) คือสามัญผลที่ทำให้เกิดสภาวะผลสัมฤทธิ์เป็นสมณะ โดยมีตัวบ่งชี้สภาวะ ความก้าวหน้าของจิตในช่องด้านขวาของจรณะฯ (ช่อง 4) อันเป็นไปตามลำดับของอริศีลจนถึง อรหัตตผล คือกุศลศีลและอวิปปฏิสาร ตามมาด้วยอริจิต คือปราโมทย์ ปิติ ปัสสัทธิ สุข สมานิ ที่ส่งผลให้เกิดมีอริปัญญา (ระดับญาณทัสสนะต่างๆ) คือ ขณิกญาณทัสสนะ นิพพิทา วิจารณ์ วิมุตติญาณทัสสนะ

ตารางที่ 3.1 องค์ความรู้ของจรณะ 15 วิชชา 8 ที่สัมพันธ์กับองค์ธรรมต่าง ๆ ที่มีนัยสำคัญเกี่ยวเนื่อง

1. อาหารของอวิชา	2. สามัญญผลสูตร	3. จรณะ 15 วิชชา 8	4. วิธีของศีลถึงอรหัตตผล	5. อาหารของวิชา		
ไม่เสวนาสัมบุรุษ ไม่สดับสัทธรรม	ศีลที่เป็นอริยะ สำรวมอินทรีย์ ที่อริยะ	สังวรศีล สำรวมอินทรีย์ โกชนมัตตัญญุต ชากริยานุโยคะ	กุศลศีล (คือ ศีลที่เป็นกุศล ด้วยอปณณก ปฏิปทา 3)	เสวนาสัมบุรุษ สดับสัทธรรม		
ขาดศรัทธา	สติสัมปชัญญะ ที่เป็น อริยะ	ศรัทธา	อวิปปฏิสาร	มีศรัทธา		
ขาดโยนิโสมนสิ การขาด สติสัมปชัญญะ ไม่สำรวมอินทรีย์		หิริ โอคตัมปะ		มีโยนิโสมนสิการ มีสติสัมปชัญญะ มีอินทรีย์สังวร		
ทวาริต 3		พาหุสังจา		สุจริต 3		
นิวรรณ์ 5		สันโดย ที่เป็น อริยะ		วิริยะ สติ ปัญญา	*สติปัญญาฐาน 4	
	ฉาน 4	ฉาน 1 – วิตกวิจารณ์	ปราโมทย์	สติ-ฉัมม วิชัย-วิริยะ	โพช ฌนค์ 7	
		ฉาน 2 – ปิติ	ปิติ	ปิติ		
		ฉาน 3 – สุข	ปีสัทธิ,สุข	ปีสัทธิ		
		ฉาน 4 – อุเบกขา	สมาธิ	สมาธิ อุเบกขา		
อวิชา ภวคันทา	วิชา 8	วิปีสสนาญาณ	วิชา 4	ทุกข์อริยสัง	วิชาและวิมุติ	
		มโนมยิทธิญาณ		ยถาคูดญาณ ทัสสนะ		
		อิทธิวิชฌาน		สมุทัยอริยสัง		นิพพิทา
		ทิพพโสคญาณ		นิโรธอริยสัง		วิราคะ
		เจโตปริยญาณ		ทุกขนิโรธคา มินิปฏิปทา		วิมุติญาณทัสสนะ
		บุพเพนิวาสานุสติญาณ				
		จตุปปาตญาณ				
		อัสวักขญาณ				

- หมายเหตุ 1 : 1.1 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 24 อวิชาสูตร ข้อ 61
 1.2 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 9 สามัญญผลสูตร ข้อ 125
 1.3 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 9 อัมพภุคฺคสูตร ข้อ 163-167
 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 13 เสดิยสูตร ข้อ 26-32
 1.4 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 24 กิมัตถิยสูตร ข้อ 1 และ ข้อ 208
 1.5 พระไตรปิฎก, เล่มที่ 24 ข้อ 61 , ข้อ 62

โครงหลัก จรณะ 15 วิชชา 8 (ช่อง 3) ที่สัมพันธ์เทียบกับสามัญผล (ช่อง 2) โดยมีวิถี ความเจริญของศีลถึงอรหัตตผล (ช่อง 4) โดยเริ่มต้นจากช่อง 4 จะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนว่าศีล อันเป็นกุศลด้วยอสังกตปฏิบัติ 3 แล้วมีผลเป็น อวิปปฏิสาร คือความไม่เดือดเนื้อร้อนใจเป็นผล ของอริศีลที่เกิดขึ้นภายในใจ เพราะการพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโส) และมีบทบาทปฏิบัติการ ภายในใจที่คายกิเลสออก สำรอกคัมภี (มนสิการ) ได้อันเป็นปฏิบัติการของอริศีลให้เกิดอริจิต (ช่อง 3)

ในจรณะชุดที่ 1 คือ สังวรศีล และอสังกตปฏิบัติ ในการคายกิเลสออก

ในจรณะชุดที่ 2 คือ ศรัทธา หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ ในการสำรอกคัมภี

ในจรณะชุดที่ 3 คือ พาหุสัจจะ วิริยะ สติ ปัญญา ในการก้าวข้ามพินนิวรรณ์ 5

ทั้งนี้เพราะ โยนิโสมนสิการเป็นอาหารของวิชชา (ช่อง 5) ส่งผลให้ศรัทธาสูงขึ้น สติสัมปชัญญะแจ่มชัดขึ้นและยังส่งผลให้อันตรียสังวรสามารถเพิ่มสุจริต 3 (กาย วาจา ใจ) โดยเฉพาะทวารใจพินนิวรรณ์ 5 เป็นคุณภาพของมโนสุจริต จึงทำให้ได้สติสัมปชัญญะและสันโดษ ที่เป็นอริยะ (ช่อง 2) ที่จะทำให้อาหารของอวิชชา (ช่อง 1) คือนิวรรณ์ 5 ให้ลดน้อยลงจากกามฉันทะ ในรูปขั้นขั้นขึ้นกายเล็กละเอียดไปเป็นฉันทราคะ คือตัวอุปาทานในชั้นจิตอันมีใน 5 ขั้น หรือ อุปาทานขั้น 5 โดยมีรูปขั้นละเอียดในระดับฐานจิตนี้เป็นนามกายที่เรียกว่าอุปาทายรูป ดังนั้น ฉันทราคะในรูปจิตเรียกว่า รูปราคะ (ที่ทำให้เป็นรูปอุปาทานขั้น) ส่วนฉันทราคะในรูปจิตเรียกว่า อรูปราคะ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (2551) เขียนในอริยสัจจากพระโอรุฎฐภาคต้น น. 212 – 214 ความว่า ตัวอุปาทานไม่ใช่ตัวอุปาทานขั้น 5 หรืออุปายูปาทานขั้น และอุปาทานขั้นเหล่านี้มีฉันทะ (ความพอใจ) เป็นรากเง่า (อุปรี. ม 14 / 101 / 121) โดยมีฉันทราคะ (ความกำหนดเพราะพอใจ) คือ ตัวอุปาทานและสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานคือ ขั้น 5 หรือรูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น (ขนุช. ส. 17 / 202 / 309)

จึงต้องทำให้เกิดสัมมาทิฎฐิโดยการค้นหา รูปราคะ ในปราโมทย์ (ช่อง 4) ด้วยสติ – ธรรมวิจย – วิริยะ ขึ้นสัมโพชฌงค์ (ช่อง 5) เป็นสัมมาสังกัปปะในขั้นไม่เบียดเบียนตน (อวิหิงสา วิตก) ให้เล็กลงได้เป็นอรูปราคะในปิตติของฉาน 2 ด้วยวิริยะและปิตติ ขึ้นสัมโพชฌงค์ (ช่อง 5) การฝึกฝนการงานของจิต (มนสิการ) เรียนรู้สัมมาทิฎฐิที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับสัมมาสังกัปปะเป็นภาวะ เสถียร (รูป) และภาวะพลวัต (นาม) หมุนวนต่อเนื่อง หนุนเนื่องเป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ (ช่อง 5) การงานของจิต (มนสิการ) ที่ประกอบด้วยอริปัญญาหรือที่เรียกว่า กัมมัฏญา นั่นก็คือการเพิ่มพูนคุณภาพของจิตที่บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นด้วยแสงสว่างของปัญญาหรืออัญญา จากการเก็บรายละเอียดของ อุเบกขาในฉาน (1) คือเมตตา; เก็บรายละเอียดของอุเบกขาในฉาน (2) คือกรุณา (โดยไม่หวัง

ผลตอบแทนทั้งวัตถุโลกและโลกธรรม) เก็บรายละเอียดอุเบกขาในฉาน (3) คือมูทิตา (เช่น มีการกระทำปัดทานุโมทนาด้วยเพื่อขจัดภัยจากริษยาเล็ก ๆ ในใจเป็นต้น) จนจิตมีความสมบูรณ์มั่นคง สงบวางใจเป็นกลางที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญาที่มีใจสว่างชัดเจนอยู่ในความสงบมั่นคงอย่างแนบแน่นหรือเจตโสภณินโรปนาได้แล้วยังสว่างด้วยอธิปัญญาที่รวมเป็นหนึ่งเดียวกันคือ อุเบกขาในฉานที่ 4 เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ช่อง 5) ของรูปฉาน 4 ที่มีเอกัคคตา คือคุณสมบัติที่เป็นหนึ่งเดียวอย่างเลิศยอดในองค์คุณ 5 ของอุเบกขา คือมีจิตบริสุทธิ์ (บริสุทธิ์) และเมื่อกระทบสัมผัสก็ยังคงความบริสุทธิ์สงบ (ปรีโยหตา) จิตยังสงบ จิตก็ยังมีพลังความรวดเร็ว แฉวไว (มฤ) มีปัญญาจับไว แม่นยำ แม่นเป่า แม่นประเด็นในหลักธรรมที่ทำการงาน (กัมมัฏญา) ดำเนินด้วยคุณสมบัติทั้ง 4 ข้อร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวเป็นความเบิกบาน สว่างไสว (ปภัสสรา)

คุณสมบัติองค์คุณ 5 ของอุเบกขาเป็นนามหรือระดับรูปของรูปฉาน 4 นี้คือจุดเปลี่ยนผ่านยกระดับจากรูปฉาน 4 ไปเป็น “ฉาน 4 ขั้นรูป” ที่เป็นหนึ่งในวิชา 9 (เพราะวิชา 8 เป็นความสามารถระดับนามธรรมที่ทำให้เกิดความรู้หลุดพ้นตั้งแต่ขั้นหยาบไปจนมีความละเอียดขั้นสูงถึงขั้นรูปได้) ฉานในวิชา 9 จึงเป็นจิตที่สามารถทำงานตรวจสอบความเกาะเกี่ยวทุกระดับทั้งหยาบกลางละเอียดที่ก้าวออกจากกามภพ รูปภพที่ละเอียดซ้อนเชิงในภพขั้นรูปซ้อน ๆ ลึกลงไปในขั้นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เป็นสภาวะนามจับเคลื่อนอยู่ โดยมีความพร้อมในการก้าวออกจากอวิชา โดยมีการงานของวิชาที่ 1 คือ วิปัสสนาญาณที่เรียนรู้ วิปัสสนาญาณ 16 ซึ่งเจริญไปตามวิชา 8 จนสมบูรณ์ในอธิปัญญาที่รวมเข้ากันได้กับความจริงขั้นสูงสุดในอริยสัจ 4

เมื่อไม่ได้อาหารของอวิชาถึงขั้นสูงสุดเพราะดับสิ้นหมดแม้ตัวอวิชา ทำให้ภวค้นหาที่ต้องมีอวิชาเป็นอาหารก็เป็นอันพันไปจากกระบวนการสังขารในชีวิตด้วย จึงพ้นความไม่รู้ในปฏิจสมุปปาต เพราะสามารถมีสังขารโดยปราศจากอวิชาได้ หรือวิสังขารที่จับเคลื่อนอยู่ด้วยอวิชา ทำให้ปฏิจสมุปปาตสายนิโรชวารสามารถจับเคลื่อนอยู่เพื่อประโยชน์ผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์มาเข้าสู่ทิศทางของความจริงอันประเสริฐของชีวิต (อริยสัจ) ที่เป็นผลอันทำให้เป็นสมณะ แก่มนุญย์ทุกคนที่ปฏิบัติได้ในอายุทุกวัย เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ รวยจน ฐานะน้อย ผู้มีสุขภาพแข็งแรงหรือเจ็บป่วย เป็นต้น ล้วนมีโอกาสได้รับผลสัมฤทธิ์นี้กันได้หมด ก็อยู่แต่ความเพียรสร้างอินทรีย์แห่งวาสนา เพิ่มพูนพลแห่งบารมี ของแต่ละคนที่บำเพ็ญทำเอาเองจนถึงที่สุดแห่งทุกข์

พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นบุญอย่างยิ่งในการชักชวนให้คนเห็นทางสู่อริยสัจ และผู้ที่ดำเนินในอริยสัจ มีทุกข์ ประจุเท่าฝุ่นดินคิดปลายเล็บ เมื่อเปรียบกับผู้ปล่อยชีวิตล่องไปโดยไม่อยู่ในกิจของอริยสัจแล้วจะประสพทุกข์มากดุจฝุ่นดินทั้งโลก

การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 และบทที่ 3 แสดงถึงข้อมูลที่หลากหลายต่างระดับ และต่างวัฒนธรรมจึงทำให้มีความต้องการระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานในแนวทางปรากฏการณ์

วิทยา (Phenomenology) ที่มีแต่การค้นหาความหมายที่อยู่ลึกซึ้งในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในข้อมูล
ที่ค้นคว้ามาเท่านั้นที่จะทำให้มีคำตอบให้กับคำถามวิจัย และตรงตามวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัย
ดังมีรายละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป